

بسم الله الرحمن الرحيم

جزوه نکات مهم و جمع بندی تاریخ (۳) ایران و جهان معاصر

دوازدهم انسانی جهت استفاده برای امتحان نهایی

سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴

تهیه کننده: بهرام شفیع

سرگروه تاریخ منطقه آب پخش

آدرس وبلاگ شخصی:

iran10000.blogfa.com

آدرس کانال جزوات درسی در ایتا:

<https://b2n.ir/k87277>

درس اول: تاریخ‌نگاری و منابع دوران معاصر

تاریخ‌نگاری سنتی و میراث تاریخ

❖ برجسته‌ترین ویژگی‌های تاریخ‌نگاری سنتی: ص ۲

- ❖ - ثبت وقایع شاهان و امور آنها
- ❖ - تألیف آثار خود با خصوصیات ادبی
- ❖ - تملق و مدح شاهان
- ❖ - کاتب دربار بودند تا مورخ حقیقت
- ❖ - سبک نگارش سخت و عدم تحلیل و تفسیر

۲- تاریخ‌نگاری جدید

❖ زمینه‌های پیدایش تاریخ‌نگاری جدید: ص ۳

- ❖ ۱- جنگ‌های ایران و روسیه ۲- ترجمه آثار اروپایی از زمان عباس‌میرزا (خرداد ۱۴۰۲) - تأسیس مدرسه دارالفنون و ایجاد دارالطباعة دولتی و دارالترجمه همایونی در زمان ناصرالدین‌شاه ۴- گسترش فعالیت علمی شرق شناسان
- ❖ تأثیر تأسیس دارالترجمه همایونی بر تاریخ‌نگاری دوره قاجار: ص ۳ - دی‌ماه ۹۷
- ❖ ترجمه آثار فراوانی به فارسی از جمله نوشته‌های تاریخی از زبان‌های اروپایی به زبان فارسی و تأثیر بسزایی در آشنایی نویسندگان و مورخان ایرانی با بینش و روش مورخان اروپایی.

ب) انتقاد به تاریخ‌نویسی سنتی

- ❖ منتقدان به تاریخ‌نویسی سنتی: ص ۵- خرداد و شهریور ۹۸ رشته معارف - دی‌ماه ۱۴۰۱ - شهریور ۱۴۰۱ - خرداد ۱۴۰۲ - خرداد ۱۴۰۲
- ❖ خاوری شیرازی: مورخ دوره فتحعلی‌شاه-نویسنده کتاب تاریخ ذوالقرنین - علاقمند به حقیقت‌نویسی و مختصرنویسی علاقه و نکوهش تملق‌گویی میرزا محمدجعفر خورموجی: مورخ دوره ناصرالدین‌شاه- مؤلف کتاب حقایق‌الآخبار ناصری - نخستین بازتاب داده قتل امیرکبیر
- ❖ محمدحسن خان اعتمادالسلطنه: نویسنده کتاب صدرالتواریخ و ستایش امیرکبیر
- ❖ میرزا فتحعلی خان آخوندزاده: مورخ نبود - انتقاد از شیوه تاریخ‌نویسی رضاقلی خان هدایت در رساله ایراد به دلیل استفاده او از شعر در بیان رویدادها و به کار بردن الفاظ مصنوع ادبی

د) بینش تاریخ‌نگاری جدید

❖ روش و اساس کار تاریخ‌نویسان و پژوهشگران در تاریخ‌نگاری جدید: ص ۶

- ❖ ۱- ارزیابی رویدادهای تاریخی با استفاده از روش تحقیق علمی
- ❖ ۲- بهره‌برداری از منابع و اسناد و مدارک معتبر و گزینش و نقد آنها
- ❖ ۳- استفاده از زبان ساده و به دور از تکلف برای بیان یافته‌های علمی
- ❖ ۴- استفاده از نتایج تحقیقات علمی چون باستان‌شناسی، زبان‌شناسی، جغرافیا، جامعه‌شناسی و اسطوره‌شناسی در مطالعه تاریخ
- ❖ عوامل مؤثر در گسترش و ارتقای روش تاریخ‌نگاری جدید: ص ۶
- ❖ ۱- گسترش مدارس جدید ۲- تأسیس دانشگاه و رواج آموزش تاریخ به عنوان یک رشته علمی ۳- ایجاد مراکز تحقیقاتی و نشریات تخصصی در حوزه مطالعات تاریخی ۴- تألیف، ترجمه و نشر کتاب‌ها و مقاله‌های علمی فراوان.

بینش تاریخ‌نگاری جدید

- ❖ تفاوت بینش تاریخ‌نگاری سنتی و معاصر: ص ۶ (خرداد ۱۳۹۹ خارج و - ۱۴۰۱ - شهریور ۱۴۰۲)
- ❖ اساس کار تاریخ‌نگاری سنتی، بررسی زندگی پادشاهان و شرح فتوحات آنان بود اما در تاریخ‌نویسی نوین، جنبه‌های گوناگون حیات انسانی اعم از سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی بررسی می‌شود.
- ❖ عوامل مؤثر بر دگرگونی بینش مورخان ایرانی: ص ۶ (دیماه ۱۴۰۲)
- ❖ ۱- انقلاب مشروطیت
- ❖ ۲- نفوذ و دخالت کشورهای استعمارگر
- ❖ ۳- جنگ‌های جهانی اول و دوم و اشغال ایران
- ❖ ۴- کودتاهای ۱۲۹۹ و ۱۳۳۲ش
- ❖ ۵- جنبش ملی شدن نفت و انقلاب اسلامی.
- ❖ نویسنده کتاب تاریخ بیداری ایرانیان: ص ۶ - خرداد ۹۸ - دی‌ماه ۱۴۰۱ - خرداد و شهریور ۱۴۰۱ -
- ❖ ناظم الاسلام کرمانی. نویسنده این کتاب ضمن توجه به مردم، نقش طبقات اجتماعی مختلف را در انقلاب مشروطیت نشان داده است.

گونه‌های منابع تاریخی در دوره معاصر

خاطرات

- ❖ نویسنده کتاب تاریخ بیداری ایرانیان: ص ۶ - خرداد ۹۸ - دی‌ماه ۱۴۰۱ - خرداد و شهریور ۱۴۰۱ -
- ❖ ناظم الاسلام کرمانی. نویسنده این کتاب ضمن توجه به مردم، نقش طبقات اجتماعی مختلف را در انقلاب مشروطیت نشان داده است.

سفرنامه

- ❖ سفرنامه‌ها: ص ۹
- ❖ از ناصرالدین‌شاه و مظفرالدین‌شاه سفرنامه‌های متعددی به‌جامانده است.

نشریات

- ❖ نشریات: ص ۱۲
- ❖ نشریه (روزنامه) به‌عنوان رسانه گروهی، یکی از ابداعات تأثیرگذار تمدن جدید غربی بود که در دوره قاجار به ایران راه یافت.
- ❖ اولین روزنامه ایران در دوره قاجار: (دی ۹۹) ص ۱۲
- ❖ اولین روزنامه ایران را میرزا صالح شیرازی، یکی در از دانشجویان اعزامی به انگلستان با عنوان کاغذ اخبار تهران منتشر کرد.
- ❖ مقایسه روزنامه‌نگاری در دوره قاجار پیش از مشروطه با مشروطه پس از وقوع انقلاب مشروطه: ص ۱۲ - شهریور ۹۹
- ❖ در دوران پیش از مشروطه به دلیل ماهیت استبدادی حکومت قاجار و نبود آزادی بیان، برخی از روزنامه‌نگاران در خارج از کشور اقدام به چاپ روزنامه‌هایی به زبان فارسی کردند و نسخه‌هایی از آنها به صورت مخفیانه به داخل ایران می‌رسید.
- ❖ علت انتشار روزنامه در خارج از کشور توسط برخی از روزنامه‌نگاران در دوره قاجار: ص ۱۲ - (دی‌ماه ۹۹ - شهریور ۱۴۰۱)
- ❖ به دلیل ماهیت استبدادی حکومت قاجار و نبود آزادی بیان
- ❖ کلید واژه: ماهیت استبدادی، نبود آزادی بیان
- ❖ رشد سریع نشریات: ص ۱۲
- ❖ پس از پیروزی انقلاب مشروطه

❖ نشریات در تاریخ معاصر: ص ۱۲

❖ نشریات قدیمی، منبع پژوهشی ارزشمندی در مطالعات تاریخ معاصر محسوب می‌شود. (خرداد ۱۴۰۲)

اسناد و منابع آرشیوی

❖ اسناد تاریخی: ص ۱۳

❖ شامل کلیه مکاتبات حکومتی، فرمان‌ها، معاهدات سیاسی، نامه‌های شخصی و اداری، اسناد مالی و قضایی، گزارش‌های اقتصادی، فرهنگی، نظامی و حقوقی می‌شوند.

❖ آرشیو: ص ۱۳

❖ محلی برای نگهداری، حفاظت، مرمت، طبقه‌بندی و آماده‌سازی آن‌ها و استفاده محققان ایجاد شده است که به آن آرشیو گفته می‌شود.

❖ آرشیو ملی هر کشور ص ۱۳ - خرداد ۹۹

❖ محل نگهداری اسناد و مدارک با ارزش هر کشور

درس دوم تاریخ؛ ایران و جهان در آستانه دوره معاصر

حکومت افشاریه

- ❖ مهم‌ترین خواسته‌های نادر برای پذیرش سلطنت: ص ۱۷ - خرداد ۹۹ - شهریور ۹۹
- ❖ ۱- موروثی شدن سلطنت در خاندان او؛
- ❖ ۲- حمایت نکردن بزرگان و رؤسای طوایف از خاندان صفوی؛
- ❖ ۳- حل اختلافات مذهبی با دولت عثمانی.
- ❖ به نتیجه مطلوب نرسیدن تلاش‌های نادر در حل مشکلات با عثمانی: ص ۱۷
- ❖ ۱- کارشکنی‌های عثمانی
- ❖ ۲- گرفتاری‌های داخلی و خارجی نادر
- ❖ ۳- مذهب شیعه
- ❖ علل و عوامل ناکامی زوال دوران نادرشاه: ص ۱۹
- ❖ ۱- اشتغال پیوسته او به جنگ ۲- گرفتن مالیات‌های اضافی از مردم برای تأمین هزینه‌های جنگ ۳- بدگمانی وی به نزدیکان و بزرگان کشور و برخورد خشن با آنان در سال‌های پایانی حکومتش ۴- توجه نادر به تقویت قوای نظامی و غفلت از دیگر عوامل مؤثر بر پایداری حکومت

حکومت زندیه

- ❖ وکیل‌الرعا: ص ۲۰ - خرداد ۹۹
- ❖ کریم‌خان زند برخلاف سنت معمول از پذیرفتن عنوان شاه امتناع کرد و خود را وکیل مردم ایران یا وکیل‌الرعا خواند.
- ❖ مقایسه عملکرد نادرشاه افشار و کریم‌خان زند بعد از رسیدن به قدرت: ص ۲۱ و ۲۲ - دی ۹۸
- ❖ نادر در زمانی که آشوب‌های داخلی و هجوم ارتش‌های بیگانه موجودیت ایران را به خطر انداخته بود، وارد میدان شد و ایران را از خطرهای تهدیدهای جدی نجات داد. با این حال توفیق نیافت که زمینه را برای ثبات و امنیت پایدار، انتقال آرام قدرت و تثبیت حکومت افشاریه پس از خود فراهم آورد.
- ❖ در حالی که کریم‌خان از سیاست جنگ و کشورگشایی پرهیز کرد. در عوض، موجبات آرامش، آسایش، رونق و رفاه و شکوفایی علمی و فرهنگی نسبی قلمرو خود و به ویژه فارس را پس از سالها جنگ و ناآرامی فراهم آورد.
- ❖ علت شکست لطفعلی‌خان زند از آقا محمدخان: ص ۲۱
- ❖ به دلیل غرور، اشتباهات نظامی و روی گردانی بزرگانی چون ابراهیم‌خان کلانتر، از دربارش

اوضاع سیاسی، اداری و اقتصادی ایران در عصر افشاریه و زندیه

- ❖ مهم‌ترین مسائل خارجی ایران پس از سقوط صفویه (افشاریه و زندیه): ص ۲۱
- ❖ برخوردهای سیاسی نظامی با همسایگان غربی روسیه و عثمانی
- ❖ حکومت نادرشاه بر پایه‌های زیر متکی بود:
- ❖ حکومت نادرشاه بر اقتدارگرایی مطلق شاه و تمرکز بر امور نظامی و ارتش متکی بود
- ❖ دلایل رکود کشاورزی ایران در دوره نادرشاه افشار و رشد و رونق صنایع دستی در اوایل دوره قاجار: ص ۲۲ و ۵۱ - خرداد ۹۸
- ❖ بخش اول: تداوم جنگ‌های داخلی و خارجی در زمان نادر شاه و نیاز تشکیلات نظامی به نیروی رزمنده به کاهش شدید نیروی

- ❖ انسانی در بخش کشاورزی انجامی . (کلید واژه‌های بخش اول: جنگ‌های داخلی و خارجی - کاهش نیروی انسانی)
- ❖ بخش دوم: به قدرت رسیدن قاجاریه و فروکش کردن جنگ‌های داخلی، مجدداً در اوایل دوره قاجار صنایع دستی در ایران رشد و رونق یافت. (کلید واژه‌های بخش دوم: فروکش کردن جنگ‌های داخلی - به قدرت رسیدن قاجار)
- ❖ بخش سوم: کلید واژه بخش سوم: تداوم در جنگ عدم رونق کشاورزی - فروکش کردن جنگ رونق صنایع دستی)
- ❖ عوامل مؤثر در رونق اقتصادی در دوره‌ی کریم‌خان: ص ۲۲
- ❖ ۱- آرامش و ثبات سیاسی نسبی ۲- کاهش مالیات‌ها ۳- دربار کم‌تحمّل ۴- تلاش کریم‌خان برای تثبیت قیمت کالاها
- ❖ عمارت کلاه فرنگی: ص ۲۴
- ❖ در دوره زند نوعی از بناها با کاربرد تفریحی گسترش یافت که به کلاه‌فرنگی معروف بود و آن بنایی کوچک و گاهی تزئینی بود که در وسط باغ‌ها یا تفریحگاه‌ها ساخته می‌شد.
- ❖ مکتب نقاشی شیراز: ص ۲۴
- ❖ در دوره مغولان شکل گرفته بود و در زمان زندیه به اوج رونق و زیبایی رسید

حکومت‌های مسلمان در گرداب مشکلات

- ❖ وضعیت دوگانه متضاد سده‌های هفدهم تا نوزدهم میلادی دو سوی عالم: ص ۲۴
- ❖ ۱- در جانب شرق سه حکومت مسلمان ایران، عثمانی، و گورکانیان هند دوران ضعف خود را سپری می‌کردند
- ❖ در جانب غرب، دولت‌های روسیه، فرانسه و انگلستان در مسیر قدرت و شکوفایی قرار داشتند
- ❖ عوامل ضعف امپراتوری عثمانی هم‌زمان با دوران حکومت افشاریه: ص ۲۵
- ❖ عوامل مختلف داخلی - نفوذ و مداخله قدرت‌های استعماری،
- ❖ بهانه و علت دخالت کشورهای اروپایی در عثمانی: ص ۲۵ - دی ۹۷ - دی ماه ۹۹
- ❖ به بهانه دفاع از حقوق اقلیت‌ها در امور داخلی عثمانی دخالت می‌کردند، ولی درواقع به دنبال گسترش مستعمرات و تأمین منافع اقتصادی و سیاسی خود در این امپراتوری وسیع بودند.
- ❖ عوامل اصلی ضعف و انحطاط گورکانیان هند: ۲۵
- ❖ ۱- اختلاف و دشمنی میان هندوها و مسلمانان ۲- سوء مدیریت و ضعف شاهان ۳- دسته‌بندی و توطئه‌های درباریان ۴- ورود استعمارگران به این سرزمین.
- ❖ نخستین استعمارگران در هند: ص ۲۵
- ❖ پرتغالی‌ها و اسپانیایی‌ها نخستین استعمارگرانی بودند که به هند وارد شدند.
- ❖ کمپانی هند شرقی: ص ۲۵
- ❖ دولت‌های فرانسه، هلند و انگلستان نیز وارد هندوستان شدند و با تأسیس شرکت‌های بزرگ تجاری با نام کمپانی هند شرقی فعالیت‌های استعماری خود را گسترش دادند.

انگلستان، انقلابی برای نظام مشروطه

- ❖ انقلاب باشکوه:
- ❖ پادشاه انگلستان، که به مجلس توجهی نداشت. از این‌رو، بار دیگر با یکدیگر ستیز کردند تا اینکه مجلس پیروز شد (۱۶۸۸م) این اتفاق در تاریخ انگلستان به انقلاب باشکوه شهرت دارد.
- ❖ بزرگترین دستاورد انقلاب باشکوه: ص ۲۶ خرداد ۹۹ - شهریور ۹۹ - خرداد ۱۴۰۳

- ❖ بزرگ‌ترین دستاورد این انقلاب که این بود که منشأ الهی سلطنت نفی و مجلس منشأ قدرت و تعیین‌کننده اختیارات پادشاه شناخته شد.
- ❖ **دوران ملکه ویکتوریا: ص ۲۶**
- ❖ انگلستان در دوران حکومت طولانی ملکه ویکتوریا به قدرت اول جهان تبدیل شد و به بخش‌های بزرگی از آفریقا، آسیا، اقیانوسیه و آمریکای شمالی دست یافت.

آمریکا در راه استقلال

- ❖ **قیام و استقلال آمریکا: ص ۲۶ و ۲۷**
- ❖ سرزمین ایالات متحده آمریکا تا قرن ۱۸ شامل سیزده ایالت در ساحل اقیانوس اطلس بود. ایالت‌های ساحل شرقی بر ویرانه خانه‌ها، مزارع و املاک بومیان سرخ‌پوست بنا شده بود. بریتانیا بر اکثر این مناطق حکومت می‌کرد.
- ❖ علت: در نتیجه وضع قوانین سخت توسط دولت انگلیس و تمایل اشراف آمریکایی به بیرون راندن رقیب و تحریکات فرانسویان نتیجه: پیروزی مستعمره نشینان و استقلال آمریکا و انتخاب جورج واشینگتن به عنوان نخستین رئیس‌جمهور

فرانسه، انقلابی برای آزادی و برابری

- ❖ **عوامل انقلاب کبیر فرانسه: ص ۲۸**
- ❖ شکست نظامی از انگلستان - صرف منابع مالی هنگفت در سرزمین آمریکا - ظهور روشنفکران و فلاسفه تحت تأثیر عصر روشنگری اروپا - غفلت لویی شانزدهم از احوال مردم - تجملات و ولخرجی‌های او و درباریان -
- ❖ **طبقات اجتماعی فرانسه در آستانه انقلاب: ص ۲۸ - دی ۹۷**
- ❖ الف) طبقه ممتاز شامل اشراف و زمین‌داران - داشتن امتیازات بسیار، و معاف از پرداخت مالیات
- ❖ ب) طبقه متوسط - اغلب تحصیل کرده و دارای مشاغل همچون وکالت، نویسندگی، طبابت، روزنامه‌نگاری و تجارت.
- ❖ آن‌ها از اینکه طبقه ممتاز برایشان امتیازی قائل نبود، به شدت ناراضی بودند.
- ❖ پ) طبقه فقیر جامعه - دارای جمعیت بسیار زیاد و بردوش داشتن بار اصلی مالیات‌ها و خدمات نظامی
- ❖ اینان حکومت لویی شانزدهم، پادشاه فرانسه، و طبقه ممتاز را عامل سیه‌روزی خود می‌دانستند.
- ❖ **تفاوت عقاید و باورهای ولتر و روسو و منتسکیو سه روشنفکر فرانسه در آستانه انقلاب کبیر: ص ۲۸ دیماه ۹۹**
- ❖ -ولتر از اطاعت انسان از عقل و مبارزه با خرافات سخن می‌گفت. - روسو بر اهمیت انتخابات تأکید داشت و تشکیل حکومت حاصل قرارداد اجتماعی می‌دانست. - مونتسکیو از تفکیک قوای سیاسی و حقوق بشر دفاع می‌کرد.
- ❖ **علت جنگ دولت‌های اروپایی با فرانسه پس از پیروزی انقلاب: ص ۲۹**
- ❖ اعدام لویی و سپس همسرش، ماری آنتوانت و افکار و شعارهای آزادی‌خواهانه انقلابیون موجب ترس و خشم دولت‌ها در کشورهای اروپایی شد

انقلاب صنعتی، دگرگونی جهان

- ❖ **انقلاب صنعتی: ص ۳۰**
- ❖ در انقلاب صنعتی نیروی محرکه آب و سپس بخار جایگزین نیروی جسمی انسان شد.
- ❖ این انقلاب با اختراع و تکمیل ماشین بخار در انگلستان آغاز گردید.
- ❖ نخستین تحول صنعتی در نساجی و پارچه بافی صورت گرفت.
- ❖ **انقلاب صنعتی موجب تغییر مناسبات انسانی، اجتماعی و اقتصادی در اروپا و جهان شد: ص ۳۰**

- ❖ زیرا در نتیجه صنعتی شدن، کشورهای اروپایی به مواد اولیه، نیروی کار ارزان، بازار فروش محصولات، سرمایه مادی فراوان و حمایت دولت‌ها نیاز پیدا کردند.
- ❖ پیامدهای انسانی، اجتماعی و اقتصادی انقلاب صنعتی: ص ۳۰ - شهریور ۹۸
- ❖ الف) گسترش استعمار و غارت کشورهای آسیایی و آفریقایی (در خارج اروپا)
- ❖ ب) افزایش استثمار و بهره‌کشی از کارگران (در داخل اروپا)
- ❖ مشکلات به وجود آمده ناشی از انقلاب صنعتی: ص ۳۰
- ❖ - گسترش بی‌رویه شهرها
- ❖ - رشد سریع جمعیت
- ❖ - به وجود آمدن فاصله طبقاتی
- ❖ - نارضایتی‌های اجتماعی و اقتصادی
- ❖ - آلودگی‌های زیست‌محیطی.

روسیه در مسیر توسعه طلبی نظامی

- ❖ برنامه پترکبیر برای قدرتمند ساختن روسیه: ص ۳۱
- ❖ - استخدام کارشناسان اروپایی
- ❖ - تأسیس مدارس و دانشگاه‌های جدید
- ❖ - تقویت ارتش به‌ویژه نیروی دریایی
- ❖ - گسترش سرزمین روسیه و دستیابی به دریاهای آزاد برای کسب منافع تجاری و سیاسی

درس سوم: سیاست و حکومت در عصر قاجار (از آغاز تا پایان سلطنت قاجار)

آقامحمدخان قاجار (۱۱۷۴-۱۱۷۵ش)

❖ به قدرت رسیدن آقامحمدخان: ص ۳۲ و ۳۳

- ❖ ابتدا تصرف نواحی شمالی و مرکزی ایران - انتخاب تهران به عنوان پایتخت خود - غلبه بر لطفعلی خان زند - سرکوب طغیان حاکم گرجستان، و سپس تاجگذاری در تهران - لشکرکشی به خراسان باهدف برچیدن حکومت جانشینان نادرشاه و دستیابی به غنائم و گنجینه جواهرات - لشکرکشی به به قفقاز به منظور برقرار کردن نظم و امنیت

فتحعلی شاه (۱۱۷۵-۱۲۱۳ش)

❖ مشکلات دوران حکومت فتحعلی شاه: ص ۳۴

- ❖ از یک سو با تهاجم نظامی گسترده روسیه و از سوی دیگر با رقابت دولت‌های انگلستان و فرانسه برای نفوذ سیاسی و اقتصادی در ایران مواجه بود.
- ❖ مقایسه عملکرد فتحعلی شاه در دو بُعد داخلی و خارجی: ص ۳۴ - شهریور ۱۴۰۱
- ❖ فتحعلی شاه در حفظ یکپارچگی کشور و سامان دادن به اوضاع داخلی موفق بود، اما وی در مقابله با تهاجم نظامی و نفوذ سیاسی کشورهای اروپایی ناکام بود.

محمد شاه (۱۲۱۳-۱۲۲۷ش)

❖ علت برکناری و قتل میرزا ابوالقاسم قائم مقام: ص ۳۵

- ❖ ایستادگی او در مقابل زیاده‌خواهی‌های انگلیسی‌ها و تلاش برای کاستن از دخالت ناروای محمدشاه و درباریان در امور کشور، اسباب دسیسه‌گری مخالفانش را فراهم آورد و شاه را نسبت به این وزیر بزرگ بدبین کرد و حاج میرزا آقاسی به جای او نشست.
- ❖ دوران حاج میرزا آقاسی: ص ۳۵
- ❖ افزایش نفوذ روسیه و انگلستان در دوره محمدشاه

ناصرالدین شاه (۱۲۲۷-۱۲۷۵ش)

❖ صدارت امیرکبیر: ص ۳۵

- ❖ از اقدامات مهم ایشان تنظیم امور اداری و مالیاتی، نشر روزنامه، ایجاد مدرسه دارالفنون، جلوگیری از دخالت عناصر خارجی در امور داخلی ایران و تلاش در جهت استقلال اقتصادی کشور که سرانجام با توطئه و دسیسه مخالفان داخلی و خارجی به سرنوشت قائم مقام دچار شد و اصلاحاتش به نتیجه مطلوب نرسید.
- ❖ اصلاحات میرزا حسین خان سپهسالار، یکی از صدراعظم‌های عصر ناصری، به نتیجه نرسید: ص ۳۶ (دیماه ۱۴۰۱)
- ❖ به سبب مخالفت‌های داخلی و تردیدهای ناصرالدین شاه به نتیجه نرسید.
- ❖ علت عدم تغییرات اساسی اصلاحات دوره ناصرالدین شاه: ص ۳۶
- ❖ از نتایج سیاسی آن، که کاهش قدرت و اختیارات نامحدود شاه بود.. درعین حال، از نشر اندیشه سیاسی جدید و ترویج افکار مشروطه‌طلبی و جمهوری‌خواهی در ایران سخت بیمناک بود.
- ❖ ترور ناصرالدین شاه: ص ۳۷
- ❖ ناصرالدین شاه در آستانه پنجاهمین سالگرد سلطنتش، میرزا رضا کرمانی که از هواداران ستم‌کشیده سید جمال‌الدین اسدآبادی

بود، او را به قتل رساند.

مقام و جایگاه شاه

- ❖ مقایسه نظام حکومتی ایران قبل از مشروطه و خواسته مشروطه خواهان: ص ۳۷ خرداد ۹۸ - شهریور ۹۸ - خرداد ۹۹ - شهریور ۹۹
- ❖ نظام حکومتی ایران تا پیش از انقلاب مشروطه پادشاهی مطلقه و استبدادی بود و شاه در رأس هرم قدرت قرار داشت و از اختیارات نامحدود برخوردار بود. در این شرایط مردم ایران با انقلاب مشروطه، خواهان تغییر شیوه اداره کشور شدند و در صدد برآمدند که حکومت خودکامه قاجار را به سلطنتی مشروطه در چار چوب قانون اساسی و تحت نظارت نمایندگان خود در مجلس شورای ملی در آورند
- ❖ اختیارات و جایگاه شاه در نظام حکومتی ایران پیش از انقلاب مشروطه: ص ۳۷
- ❖ شاه در رأس هرم قدرت قرارداشت و از اختیارات نامحدودی برخوردار بود. - عزل و نصب مقامهای حکومتی و اعلام جنگ و صلح از اختیارات اساسی شاه بود. - شاه هر سه قوه قانونگذاری، اجرایی و قضاوت را در انحصار خود داشت. - شاه خود را مالک جان و مال ایرانیان میدانست و انتظار داشت که همگان، از صدراعظم تا مردم عادی فرمانش را بی چون و چرا اطاعت کنند.
- ❖ شاهان قاجار در عمل نمی‌توانستند به‌طور کامل و همیشه قدرت استبدادی و اختیارات نامحدود خود را به کار ببندند: ص ۳۷
- ❖ ۱- فاقد ابزارهای لازم، مانند نظام اداری کارآمد و ارتش ثابت و حرف‌های، برای اعمال قدرت مطلقه بودند
- ❖ ۲- نفوذ اجتماعی و دینی روحانیت و مراجع شیعه،
- ❖ ۳- قدرت سیاسی و نظامی ایلات
- ❖ ۴- نفوذ و دخالت قدرت‌های استعمارگر.
- ❖ ۵- نفوذ زیادی در دربار و بیرون از آن توسط زنان حرم‌سرا به همراه ندیمه‌ها و خدمتکاران.

صدر اعظم

- ❖ جایگاه صدراعظم در دوره قاجار: ص ۳۸ - دی‌ماه ۹۹
- ❖ صدراعظم بر پایه اختیاراتی که شاه به او می‌داد، می‌توانست در تمام امور کشور اظهارنظر و مداخله کند، به حضور شاه برسد و برای وی نامه بنویسد. این صاحب‌منصب عالی‌مرتب همچنین امکان این را داشت که از موقعیت خود برای اصلاح امور کشور، رونق کسب‌وکار و رفاه مردم بهره ببرد.
- ❖ آن‌ها هم‌چنین امنیت جانی و مالی کافی نداشتند و شمار قابل توجهی از آنان با دسیسه درباریان و بدگمانی و خشم شاهان، جان و دارایی خود را از دست دادند.

حاکمان ایالات و ولایات

- ❖ حاکمان ایالات و ولایات در دوره قاجار: ص ۳۸
- ❖ حاکمان ایالات و ولایات تا حدودی خودمختار بودند و بخش اعظم درآمد منطقه تحت فرمان خویش را برای خود نگه می‌داشتند.
- ❖ شاهان قاجار از طریق برقراری پیوند ازدواج با خاندان‌های زمین‌دار، بزرگان محلی و مقام‌های بلندپایه حکومتی به دنبال گسترش نفوذ و استحکام سلطنت خود بودند.

تشکیلات اداری

- ❖ تشکیلات اداری اوایل عصر قاجار: ص ۳۹

- ❖ نظام اداری ایران در اوایل عصر قاجار بسیار کوچک بود و به چهار اداره یا وزارت خانه قدیمی مالیه، جنگ، عدلیه و امور خارجه محدود می‌شد.
- ❖ **مستوفی الممالک: ص ۳۹**
- ❖ پرسابقه‌ترین و گسترده‌ترین آن‌ها، وزارت مالیه به ریاست مستوفی‌الممالک بود. مستوفیان مسئولیت محاسبه و گردآوری مالیات‌ها و نظارت بر املاک دیوانی و سلطنتی (خاصه) را بر عهده داشتند.
- ❖ **محاکم (سازمان قضایی) عصر قاجار: ص ۴۰ دی ۹۹ - خرداد ۱۴۰۰**
- ❖ ۱- محاکم عُرف که به تخلفات و جرایم سیاسی و امنیتی مانند شورش، سرقت، نزاع و عدم پرداخت مالیات توسط مقام‌های حکومتی رسیدگی می‌کردند.
- ❖ ۲- محاکم شرع که دعاوی مدنی مانند دعوای خانوادگی، ملکی و ارث را توسط روحانیون حل‌وفصل می‌کردند.

ارتش و تشکیلات نظامی

- ❖ **تجدید سازماندهی و مدرن کردن ارتش به سلاح‌های جدید توسط عباس میرزا: ص ۴۰**
- ❖ ارتش ایلانی قاجار در جنگ با ارتش‌های اروپایی و به‌خصوص ارتش روسیه، که حرفه‌ای، آموزش‌دیده و مجهز به سلاح‌های آتشین جدید بود، ناکارآمدی خود را نشان داد.
- ❖ عباس میرزا فرمانده جنگ‌های ایران و روس، درصدد برآمد با استفاده از دانش و تجارب کارشناسان نظامی فرانسه و انگلستان، ارتش ایران را تجدید سازمان و مجهز به سلاح‌های مدرن کند
- ❖ **دلایل بی‌نتیجه ماندن تلاش‌های عباس میرزا در سازماندهی ارتش: ص ۴۰**
- ❖ ۱- پیمان‌شکنی دولت فرانسه ۲- بدعهدی دولت انگلیس ۳- موانع و مشکلات داخلی
- ❖ **بریگاد قزاق: ص ۴۰ - خرداد ۱۴۰۲**
- ❖ ناصرالدین شاه امتیاز تأسیس یک واحد نظامی حرفه‌ای با عنوان بریگاد قزاق را به روسیه واگذار کرد و زیر نظر افسران روسی فعالیت می‌کرد. نفرات این نیرو در اوج گسترش کمتر از ۱۰ هزار نفر بود و بیشتر به‌عنوان نیروی نگهبان شخص شاه و خاندان سلطنت و دفع‌کننده شورش‌ها و اعتراض‌های داخلی عمل می‌کرد و در حفظ مرزها و مقابله با هجوم خارجی کارایی چندانی نداشت.

روابط ایران و روسیه

- ❖ **سرآغاز جنگ‌های ایران و روسیه: ص ۴۱**
- ❖ در زمان حکومت فتحعلی‌شاه قاجار و پس‌ازآنکه حاکم گرجستان خود را تحت حمایت دولت روسیه قرار داد، روس‌ها به منطقه قفقاز لشکرکشی کردند و گرجستان را تصرف نمودند.
- ❖ **دلایل شروع جنگ‌های دوره دوم ایران و روسیه: ص ۴۲ دی ۹۷ - شهریور ۹۸ - خرداد ۹۹**
- ❖ ۱- مشخص نبودن خطوط مرزی در عهدنامه گلستان و ادعاهای ارضی جدید روس‌ها
- ❖ ۲- فریاد کمک‌خواهی مردم مسلمان شهرها و روستاهایی بود که به‌واسطه معاهده گلستان تحت سلطه و ستم روس‌ها قرار گرفته بودند.
- ❖ **علل شکست ایران در دوره دوم جنگ‌های ایران و روسیه و امضای عهدنامه ترکمانچای: ص ۴۲**
- ❖ ۱- روسیه با تمام قوا و تجهیزات نظامی خود وارد عرصه کارزار
- ❖ ۲- عدم کمک نظامی و مالی انگلستان به ایران برخلاف تعهداتش
- ❖ ۳- ناتوانی فتحعلی‌شاه در تأمین تدارکات سپاه

❖ ۴- بی‌کفایتی و سستی برخی از فرماندهان، مانند آصف‌الدوله

❖ ۵- اعتماد به وعده‌ها و قدرت خارجی

❖ **نتایج قراردادهای (خصوصاً قرارداد ترکمانچای و گلستان): ص ۴۳ خرداد ۹۸ - شهریور ۹۸ - دی ۹۸**

❖ ۱- مناطق وسیعی از سرزمین‌های حاصلخیز ایران در غرب دریای کاسپی (خزر) که شامل ولایات گرجستان، داغستان، ارمنستان، نخجوان و اران با شهرها و روستاهای آباد و پرجمعیت بود، به روسیه واگذار شد ۲- رود ارس مرز دو کشور قرار گرفت. به‌علاوه، ایران در عهدنامه گلستان از داشتن کشتی جنگی در دریای کاسپی (خزر) محروم شد ۳- در معاهده ترکمانچای نیز متعهد گردید که مبلغ ۵ میلیون تومان غرامت به دولت روسیه بپردازد ۴- دادن حق مصونیت قضایی (کاپیتولاسیون) به اتباع آن کشور

❖ **عهدنامه آخال: ص ۴۳**

❖ روس‌ها مناطق وسیعی از سرزمین‌های ایرانی در شرق دریای کاسپی (خوارزم و ماوراءالنهر) را تسخیر و عهدنامه آخال (۱۲۹۹ق/ ۱۸۸۱م) را بر قاجار تحمیل کردند.

❖ **قراردادهای امتیازات تجاری ایران و روسیه: قراردادهای امتیازات تجاری ایران و روسیه: ص ۴۳**

❖ ۱- روس‌ها یک قرارداد تجاری را ضمیمه عهدنامه ترکمانچای کردند که نتیجه آن گسترش نفوذ اقتصادی آنان در ایران و تسلط بر بازار نیمه شمالی کشور ما بود.

❖ ۲- در رقابت با انگلستان امتیازات اقتصادی و سیاسی متعددی مانند تأسیس بانک استقراضی، شیلات شمال و تأسیس نیروی قزاق را گرفت.

روابط ایران و انگلستان

❖ **علت توجه انگلستان به ایران: ص ۴۴**

❖ سلطه استعماری انگلستان بر هندوستان در سده ۱۸ م، موجب توجه بیشتر انگلیسی‌ها به ایران شد.

❖ **قراردادهای انگلستان و ایران: ص ۴۴**

❖ **مُجمل - مُفصل - معاهده پاریس - قرارداد گلداسمیت**

❖ **عهدنامه پاریس و قرارداد گلد اسمیت: ص ۴۴ - شهریور ۹۷ - خرداد ۱۴۰۰**

❖ انگلستان سرانجام با تحمیل معاهده پاریس به حکومت قاجار، افغانستان و هرات را از ایران جدا کرد (۱۲۷۳ق). انگلیسی‌ها سپس با قرارداد گلداسمیت، مناطقی از سیستان و بلوچستان را نیز از ایران جدا و ضمیمه خاک هندوستان کردند که خود بر آن فرمان می‌راندند.

❖ **امتیازات اقتصادی انگلستان در دوران سلطنت ناصرالدین‌شاه: ص ۴۴**

❖ امتیازهای رویتر، بانک شاهنشاهی و توتون و تنباکو (رژی یا تالبوت)

❖ **قرارداد توتون و تنباکو و علل مخالفت مردم با قرارداد تالبوت و نتیجه: ص ۴۵**

❖ ناصرالدین شاه در برابر دریافت مبلغی ناچیز و یک چهارم سود سالانه، انحصار خرید و فروش تنباکو و توتون در داخل و خارج ایران را به مدت پنجاه سال به یک انگلیسی به نام تالبوت واگذار کرد.

❖ مردم ایران که می‌دیدند این قرارداد نوعی استثمار اقتصادی است، شروع به قیام و اعتراض نسبت به این قرارداد کردند.

❖ در نهایت مرجع بزرگ شیعه آیت الله میرزای شیرازی حکم تاریخی خود را صادر کرد. فتوای آیت الله میرزای شیرازی در کنار اعتراضات مردم، در نهایت شاه را مجبور به لغو قرارداد.

روابط ایران و فرانسه

❖ **علل حمله ناپلئون به مستعمرات انگلستان: ص ۴۵**

❖ هم‌زمان با روی کار آمدن قاجارها در ایران، ناپلئون بناپارت در فرانسه قدرت گرفت ناپلئون که سیاست توسعه‌طلبانه‌ای را در اروپا و جهان دنبال می‌کرد با مانع بزرگی همچون انگلستان روبه‌رو شد که به دلیل جزیره‌ای بودن و برخورداری از نیروی دریایی قدرتمند، توان رویارویی مستقیم با آن را نداشت. از این رو، نخست مصر را تصرف کرد و سپس در صدد حمله به هندوستان برآمد.

❖ **علت ایجاد رابطه ناپلئون با ایران: ص ۴۵**

❖ ایران مناسب‌ترین راه دستیابی ناپلئون به هند بود. در نهایت، عهدنامه فین‌کنشتاین (۱۲۲۲ق/۱۸۰۷م) بین دو کشور بسته شد.

❖ **اتحاد سیاسی و نظامی ایران و فرانسه زیاد دوام نیاورد: ص ۴۶**

❖ زیرا ناپلئون اندکی بعد تمام تعهدات خود در برابر ایران را زیر پا گذاشت و با روسیه صلح کرد؛ هیئت نظامی فرانسوی را از ایران فراخواند و حکومت قاجار را در مقابل روس‌ها تنها گذاشت.

روابط ایران و عثمانی

❖ **علل اختلاف ایران و عثمانی در زمان فتح‌علی‌شاه و محمدشاه: ص ۴۶**

❖ در زمان فتح‌علی‌شاه و محمدشاه، به سبب اختلافات مرزی، بدرفتاری عثمانیان با زائران ایرانی عتبات عالیات و مشکلات تجاری، تنش‌هایی میان دو کشور بروز کرد.

❖ **عهدنامه ارزنه‌الروم اول و دوم: ص ۴۶**

❖ اما با وساطت دولت‌های انگلستان و روسیه مذاکراتی میان ایران و عثمانی صورت گرفت و قراردادهای صلح ارزنه‌الروم اول و دوم میان آن‌ها بسته شد و به کشمکش‌ها پایان داد.

❖ **در اواخر دوره قاجار، دولت عثمانی با چه شعاری بخشی از اندیشمندان ایرانی را به سوی خود جلب کرد؟ ص ۴۵ - خرداد ۱۴۰۲**

❖ شعار «اتحاد اسلام»

روابط ایران و کشورهای دیگر

❖ **هدف دولت قاجار از ارتباط با دیگر کشورهای مانند آمریکا و اتریش: ص ۴۶**

❖ حکومت قاجار برای کاستن از نفوذ و دخالت‌های روزافزون روسیه و انگلستان در امور ایران

❖ **علل عدم موفقیت در ایجاد روابط قاجار با سایر کشورها: ص ۴۶**

❖ به سبب سنگ‌اندازی روس‌ها و انگلیسی‌ها و بی‌ رغبتی این کشورها

درس چهارم: اوضاع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی عصر قاجار

اوضاع اجتماعی

- ❖ شیوه‌های زندگی اقوام و گروه‌ها در دوره ی قاجار: ص ۴۸ - دی ۹۷ - خرداد ۹۸
- ❖ (الف) روستاییان: جمعیت روستایی اغلب زمین نداشتند و در اراضی مالکان کار می‌کردند. روستاییان کم‌وبیش تحت ستم اربابان و مأموران مالیاتی بوده‌اند.
- ❖ (ب) ایلات و عشایر: در رأس ایلات سران ایل و تمام مناسبات و روابط حکومت و ایل زیر نظر آن‌ها انجام می‌گرفت. افراد ایل به سبب کارهایی که برای رهبران خود انجام می‌دادند، نسبت به روستاییان وضعیت بهتری داشتند. آنان همواره به‌عنوان نیروهای مسلح در مواقع جنگ یکی از منابع تأمین نیروی نظامی حکومت قاجار به شمار می‌رفتند. سران ایلات اغلب در مناطق تحت نفوذ خود به‌طور مستقل حکومت می‌کردند.
- ❖ (پ) شهرنشینان: در شهرها گروه‌های اجتماعی مختلفی از قبیل مقام‌ها و کارگزاران حکومتی، علما و دانشمندان، بازرگانان، اصناف و پیشه‌وران و کارگران می‌زیستند. شماری از شهرنشینان را افراد بیکار و تهیدست تشکیل می‌دادند.

شیوه‌های تولید

- ❖ شیوه‌های تولید در عصر قاجار: ص ۴۹ - دی ۹۷ - خرداد ۹۸
- ❖ (الف) شیوه تولید سهم بری دهقانی: در آن ساکنان روستاها و کشاورزان از تولید، سهم معینی را دریافت می‌کردند
- ❖ (ب) شیوه تولید خرده کالایی دولتی و خصوصی: این روش ویژه اقتصاد شهری بود.
- ❖ (پ) شیوه تولید شبانکارگی (شبانی) یا ایلپاتی: این روش مختص ایلات و کوچ‌نشینان بود؛ نظیر تولید گوشت، پوست، پشم، گلیم، فرش ایلاتی و لبنیات

وضعیت صنایع و تأثیر واردات خارجی بر آن

- ❖ رشد و رونق صنایع دستی و انحطاط تدریجی آن در عصر قاجار: ص ۴۹ - دی ۹۷ - خرداد ۹۸ - دی ۹۹
- ❖ با به قدرت رسیدن قاجاریه و فروکش کردن جنگ‌های داخلی
- ❖ با یافتن جنگ در اروپا و سرازیر شدن سیل کالاهای اروپایی، صنایع دستی ایران
- ❖ علت عدم ورود کاراهای صنعتی اروپا به ایران در عصر قاجار: ص ۴۹
- ❖ در زمان قاجار، به علت جنگ‌های ناپلئون کالاهای صنعتی اروپایی چندان به ایران وارد نمی‌شد
- ❖ انحطاط صنایع دستی عصر قاجار: ص ۵۰ - خرداد ۱۴۰۲
- ❖ با یافتن جنگ در اروپا و سرازیر شدن سیل کالاهای اروپایی که کالاهای اروپایی، به‌ویژه محصولات صنعتی انگلستان، صدمه شدیدی به صنایع ایران وارد آورد.

کشاورزی

- ❖ علت افزایش صادرات پنبه ایران به روسیه در عصر قاجار: ص ۵۱ - خرداد ۱۴۰۳
- ❖ جنگ داخلی آمریکا موجب افزایش تولید و صادرات پنبه از ایران به روسیه شد.
- ❖ عوامل افزایش روند صادرات پنبه در عصر قاجار: ص ۵۱
- ❖ با حمایت‌های مالی بازرگانان روسی و ارمنی، نصب دستگاه‌های پنبه‌پاک‌کنی، توزیع بذر و بالا بردن استانداردهای تولید

ورود محصولات جدید کشاورزی به ایران

- ❖ **ورود محصولات جدید کشاورزی به ایران در دوره ی قاجار: ص ۵۲ - خرداد ۱۴۰۲**
- ❖ در دوره سلطنت ناصرالدین شاه با ورود محصولات جدید کشاورزی از اروپا به ایران، تحولی عظیم در شیوه تغذیه ایرانیان ایجاد شد.
- ❖ محصولات غذایی جدیدی مثل گوجه فرنگی، نخود فرنگی و سیب زمینی که حتی در زمان مظفرالدین شاه برای مقابله با قحطی، کشاورزان به کشت سیب زمینی تشویق می شدند.

فرش در دوره قاجار

- ❖ **عوامل تولید و صادرات فرش: ص ۵۲ - شهریور ۹۹**
- ❖ ارزانی نیروی کار، طرح و نقش های زیبا و متنوع، هنرمندی و ظرافت بافندگان فرش ایرانی تقاضای، بازار جهانی، سرمایه گذاری خارجی در تولید و تجارت
- ❖ **مهم ترین مراکز قالی بافی در دوره قاجار: ص ۵۳**
- ❖ شهرهای تبریز، کاشان، همدان، اصفهان، کرمان، اراک و ولایت های کردستان و آذربایجان
- ❖ تجار داخلی و سرمایه گذاران خارجی در شهرهای تبریز و اراک کارگاه های کوچک و بزرگ فرش دایر کرده بودند.

اوضاع علمی و فرهنگی ایران در عصر قاجار

- ❖ **تعلیم و تربیت سنتی دوره ی قاجار: ص ۵۳**
- ❖ در دوره قاجار نیز نظام تعلیم و تربیت سنتی ایران تداوم و گسترش یافت.
- ❖ سوادآموزی مقدماتی در مکتب خانه ها یا از طریق معلمان خصوصی و یا معلمان سرخانه انجام می گرفت. دانش آموزانی که توانایی مالی و علاقه به ادامه تحصیل داشتند، وارد مدرسه های قدیم و حوزه های علمیه می شدند. در این مراکز آموزشی، علوم نقلی و عقلی تعلیم داده می شد.
- ❖ **مهم ترین مراکز علمی و آموزشی مهم و بزرگ دوره قاجار: ص ۵۳ دی ماه ۱۴۰۲**
- ❖ مدرسه های مروی و سپهسالار (مدرسه عالی شهید مطهری کنونی)

مراکز آموزشی جدید

- ❖ **تأسیس مدارس جدید در عصر قاجار: ص ۵۳**
- ❖ - نخستین مدرسه های جدید را مسیونرهای اروپایی و آمریکایی در ایران تأسیس کردند.
- ❖ دارالفنون توسط امیرکبیر با هدف آموزش علوم مختلف و فنون جدید به دانشجویان ایرانی
- ❖ بی بی خانم استرآبادی مدرسه دوشیزگان را به منظور تحصیل دختران در تهران تأسیس کرد (۱۲۸۵ ش).
- ❖ **هدف امیرکبیر از آموزش دانشجویان در داخل: ص ۵۴ - شهریور ۹۹ - دی ۹۹ - شهریور ۱۴۰۱**
- ❖ امیرکبیر قصد داشت تا آموزش دانشجو در داخل کشور را جایگزین فرستادن آنها به خارج کند تا از این طریق، بتواند بر محتوا و اساتید و روشهای تدریس، نظارت بیشتری داشته باشد.
- ❖ **هدف میرزا حسن رشیدیه از برپایی مراکز آموزشی جدید در ایران: ص ۵۴ (دی ماه ۱۴۰۰)**
- ❖ پاسخ: سوادآموزی فرزندان تمام قشرهای مختلف جامعه
- ❖ **کسانی که نقش مؤثری در انتشار و ترویج افکار نو به ویژه تفکر مشروطه خواهی و حکومت قانون داشتند: ص ۵۴ (دی ماه ۱۴۰۰)**
- ❖ دانش آموختگان مراکز علمی و آموزشی جدید،

نقاشی

- ❖ افول نگارگری بعد از سقوط صفویه: ص ۵۶
- ❖ به دنبال سقوط صفویان، هنر نگارگری نیز در سایه جنگ‌های داخلی
- ❖ عوامل تحول اساسی در نقاشی عصر قاجار: ص ۵۶
- ❖ الف - وحدت سیاسی و استقرار امنیت و در سایه حمایت پادشاهان و دربار ب - ارتباط با غرب
- ❖ نگارگری در دوره ناصرالدین شاه: ص ۵۶
- ❖ در این دوره سنت نگارگری ایرانی تحت تأثیر هنر نقاشی مدرن اروپایی قرار گرفت. سبک نوینی در نقاشی به وجود آمد و نقاشان بزرگی مانند محمد غفاری معروف به کمال‌الملک، پا به عرصه نهادند.

تعزیه

- ❖ تعزیه: ص ۵۷
- ❖ تعزیه که ریشه در آیین‌های باستانی داشت، در عصر صفوی برای بزرگداشت حماسه کربلا و شهادت امام حسین رواج یافت. هنر تعزیه در دوره ناصرالدین‌شاه گسترش پیدا کرد. یکی از مکان‌های اجرای تعزیه در تهران، تکیه دولت بود.

نمایش کمدی و تئاتر

- ❖ نمایش کمدی: ص ۵۷
- ❖ در دوره قاجار به جز نمایش‌های مذهبی، نمایش‌های دیگری مثل نمایش روحوضی (سیاه‌بازی) و بقال‌بازی در مراسم شادی روی حوضخانه‌ها، که با تخته آن را می‌پوشاندند، یا در برخی قهوه‌خانه‌ها اجرا می‌شد.
- ❖ تئاتر: ص ۵۸
- ❖ هنر تئاتر به سبک اروپایی از دوره قاجار به همت دانشجویان اعزامی به اروپا، در ایران گسترش یافت.

معماری

- ❖ عوامل شکل‌گیری معماری جدید در دوره ی قاجار: ص ۵۹
- ❖ اختراع دوربین عکاسی، مسافرانی که در عصر ناصری به اروپا می‌رفتند، تصاویر زیادی از بناهای آن سرزمین با خود به ایران آوردند. - رواج این مظاهر تمدن،
- ❖ بناهای کارت پستالی: ص ۵۹ - شهریور ۹۸ - دی ۹۸ - دی ۹۹ - خرداد ۱۴۰۳
- ❖ بسیاری از معماران به سفارش دربار و ثروتمندان با استفاده از برخی از عناصر معماری فرنگی و تلفیق آن با معماری ایرانی، سبکی از معماری را به وجود آوردند که در آن عناصر و ویژگی‌های معماری ایرانی و اروپایی ترکیب شده بود. این بناها که به بناهای «کارت پستالی» معروف شد، بیشتر به تقلید از بناهای اروپایی ساخته می‌شدند. یکی از این بناهای معروف، کاخ شمس‌العماره واقع در مجموعه کاخ گلستان است که به دستور ناصرالدین شاه ساخته شد. (۱۲۸۰ ق)

درس پنجم: نهضت مشروطه ایران

زمینه‌های نهضت مشروطه

- ❖ زمینه‌های نهضت مشروطه: ص ۶۱
- ❖ ۱- از دست رفتن بخش‌هایی از سرزمین ایران ۲- غلبه استعمار بر مملکت ۳- استبداد دستگاه حاکم ۴- مخالفت‌های مردم و علما با استبداد و استعمار ۵- ورود اندیشه‌های جدید
- ❖ زمینه سلطه بیگانگان بر مملکت در دوره قاجار: ص ۶۱
- ❖ ضعف حکومت قاجار در زمان گسترش استعمارگرهای اروپاییان و همچنین طمع ورزی و فساد مالی درباریان
- ❖ مسایلی که در دوره قاجار غرور ملی مردم را جریحه‌دار کرده بود: ص ۶۲
- ❖ ۱- دادن امتیازات ۲- گرفتن وام ۳- اعمال حق کاپیتولاسیون که از عهدنامه ترکمانچای برقرار شد ۴- دخالت‌های دولت‌های بیگانه در امور داخلی ایران
- ❖ نتایج نهضت تنباکو: ص ۶۲
- ❖ علاوه بر لغو قرارداد توتون و تنباکو، قدرت و رهبری روحانیون شیعه را در صحنه سیاسی کشور آشکار کرد و آسیب‌پذیری استبداد داخلی و استعمار خارجی را در برابر اراده ملت نشان داد.
- ❖ اساس نهضت مشروطه: ص ۶۳
- ❖ مبارزه با استعمار خارجی و استبداد داخلی و تلاش برای برقراری عدالت در کشور
- ❖ هدف از ایجاد عدالت‌خانه و «دارالشورا»: ص ۶۳
- ❖ قدرت و اختیارات پادشاه و حکام را محدود و با اجرای قوانین اسلامی از لجام گسیختگی آنها جلوگیری کند.
- ❖ زمینه‌های ورود تفکر مشروطه‌خواهی به ایران: ص ۶۳ (دیماه ۱۴۰۰)
- ❖ ۱- اعزام دانشجویان به خارج ۲- سفرهای درباریان و سیاستمداران به خارج ۳- مهاجرت برخی از ایرانیان به کشورهای مختلف
- ❖ سفرنامه‌های عهد قاجار و نکات مهم آن: ص ۶۳
- ❖ سفرنامه میرزا صالح شیرازی: تعریف و تمجید از اندیشه‌ی نوین غربی به ویژه نظام حکومت مشروطه انگلیس
- ❖ سیاحت‌نامه‌ی ابراهیم بیگ: اثر حاج زین‌العابدین مراغه‌ای: بیان اوضاع نابسامان کشور به زبان ساده و گفتن از ویژگی‌های مثبت تمدن غرب

دنباله زمینه‌های نهضت مشروطه

- ❖ روشنفکران دوره قاجار: ص ۶۴
- ❖ میرزا ملکم خان، میرزا یوسف خان مستشارالدوله، عبدالرحیم خان طالبوف و میرزا فتحعلی آخوندزاده
- ❖ ویژگی‌های بارز افکار روشنفکران دوره قاجار: ص ۶۴
- ❖ پذیرش اندیشه‌های غربی و شیفتگی و خودباختگی بی‌چون و چرا در برابر فرهنگ بیگانه

آغاز حرکت مردم علیه استبداد و پیروزی نهضت مشروطه

- ❖ ترور ناصرالدین شاه: ص ۶۵
- ❖ در اواخر دوره سلطنت ناصرالدین شاه، مردم، رفته رفته اعتراض خود نسبت به حکومت قاجار را آشکار کردند. ترور ناصرالدین شاه، آخرین نمونه این نارضایتی عمومی بود.
- ❖ جانشین ناصرالدین شاه: ص ۶۵
- ❖ مظفرالدین شاه بود که عین‌الدوله را که فردی مستبد بود، به عنوان صدراعظم انتخاب کرد.

❖ عوامل نارضایتی و شورش عمومی در دوره مظفرالدین شاه: ص ۶۵

- ❖ ۱- سفرهای مظفرالدین شاه به خارج با هزینه های سنگین که با گرفتن وام از بیگانگان آن را تأمین می کرد ۲- خشونت های عین الدوله و حاکمان ایالت ها ۳- فقر عمومی ۴- رکود شدید اقتصاد

❖ اولین جرقه نهضت مشروطه: ص ۶۵

❖ ماجرای نوز بلژیکی

❖ ماجرای بانک استقراضی روس: ص ۶۶

❖ وجود مخالفت عمومی، روس ها در محل یک قبرستان متروک، ساختمان بانک استقراضی روس را با توجه به مخالفت آیت الله سیدمحمد طباطبایی و مردم بنا نهادند. بنابراین، یک اعتراض عمومی شکل گرفت، اما روس ها، با بی اعتنایی، به کار خود ادامه دادند. مردم تهران با هدایت روحانیون مبارز در یک شورش عمومی، ساختمان مذکور را با خاک یکسان کردند.

❖ خارج شدن از تهران در جریان ماجرای گران شدن قند: ص ۶۷

❖ به پیشنهاد آیت الله سیدمحمد طباطبایی، روحانیون و مردم، با حالت اعتراض تهران را ترک و در حرم حضرت عبدالعظیم تحصن کردند.

❖ مهاجرت صغری: ص ۶۷

❖ مهاجرت روحانیون و مردم به شهر ری و تحصن در صحن حضرت عبدالعظیم به مهاجرت صغری مشهور است. مهاجرت صغری، اولین مرحله ی اتحاد نیروهای ضد استبداد بود.

❖ درخواست های مهاجران در مهاجرت صغری: ص ۶۷

❖ ۱- ایجاد عدالت خانه در همه ی شهرها، برای رسیدگی به شکایت های مردم و برقراری عدالت در جامعه. ۲- عمل به قانون اسلامی، به طور دقیق و به دور از ملاحظه های شخصی.

❖ سنت بست نشینی (تحصن): ص ۶۷ - دیماه ۱۴۰۰

❖ از دیرگاه سنت بست نشینی در ایران وجود داشت و مردم برای اعتراض در اماکن مذهبی و مورد احترام مثل مساجد، زیارتگاه ها و ... تحصن می کردند.

❖ مهاجرت کبری: ص ۶۷

❖ پس از درگیری مشروطه خواهان و دولت، رهبران مردم، پس از بحث و تبادل نظر، تصمیم گرفتند این بار در اعتراض به اقدام های دولت، به شهر مقدس قم مهاجرت کنند. این مهاجرت که گسترده تر از مهاجرت قبل بود، به «مهاجرت کبری» معروف شد.

❖ درخواست های مهاجران در مهاجرت کبرا: ص ۶۸ - دی ۹۹ - شهریور ۱۴۰۰

❖ ۱- برکناری عین الدوله از صدارت ۲- فراهم کردن زمینه برای بازگشت مهاجران به تهران ۳- ایجاد عدالت خانه ۴- تشکیل دارالشورا (مجلس نمایندگان).

❖ اقدامات مظفرالدین شاه در جریان مهاجرت کبری: ص ۶۸

❖ مظفرالدین شاه تسلیم خواسته های مردم شد. او عین الدوله را عزل کرد و فرمان تشکیل مجلس شورای ملی را در ۱۴ مرداد ۱۲۸۵ صادر کرد.

❖ اولین دوره مجلس شورای ملی با حضور نمایندگان تهران تشکیل گردید.

مشروطه در دوره محمدعلی شاه

❖ نشانه های بی اعتنایی محمدعلی شاه به مجلس: ص ۶۹ - خرداد ۱۴۰۲

❖ عدم دعوت از نمایندگان مجلس در جشن مراسم تاجگذاری

❖ - عدم امضای امضای متمم قانون اساسی مشروطه

❖ دشواری‌های نظام مشروطه در دوره‌ی محمدعلی شاه: ص ۷۰-۶۹

❖ ۱- تدوین متمم قانون اساسی و شدت گرفتن اختلاف‌ها ۲- خودداری محمدعلی‌شاه از امضای متمم قانون اساسی

۳- دخالت‌های روسیه و انگلستان در نهضت مشروطه

❖ عوامل آشفتگی اوضاع در فاصله تدوین متمم قانون اساسی: ص ۷۰

❖ اختلاف درونی مشروطه خواهان از یک سو و مخالفت محمدعلی شاه با نظام مشروطه از سوی دیگر

❖ شیخ فضل الله نوری پس از تدوین متمم قانون اساسی از صف طرفداران مشروطه: ص ۷۰ - شهریور ۱۴۰۲

❖ شیخ فضل الله نوری به دلیل اعمال نفوذ غرب گرایان، در نهضت مشروطه وانحراف آن از مسیر اسلامی و ملی اولیه از صف

طرفداران مشروطه جدا شد. او معتقد بود که باید «مشروطه مشروعه» ایجاد شود

❖ علل مخالفت روس‌ها با نهضت مشروطه ایران: ص ۷۰

❖ ۱- جلوگیری از نفوذ انگلیس در نهضت مشروطه ۲- کمک به محمدعلی‌شاه که طرفدار روس بود ۳- پیش‌گیری از قیام‌های

ملت‌های قفقاز برای گرفتن آزادی

❖ علل حمایت انگلیس از نهضت مشروطه ایران: ص ۷۰

❖ ۱- افزایش اعتبار خود در ایران برای به دست آوردن موقعیتی بهتر از روسیه ۲- به قدرت رساندن مهره‌های انگلیسی در دستگاه

حاکم و مجلس

❖ علت امضای قرارداد ۱۹۰۷ میان روسیه و انگلستان و تصمیمات آن: ص ۷۰

❖ حضور آلمان به عنوان یک قدرت جدید در صحنه سیاست جهان و در خطر قرار گرفتن مستعمره‌های روس و انگلیس در جاهای

دیگر دنیا، توسط استعمارگر جدید یعنی آلمان.

❖ ایران به سه منطقه تقسیم شد.

❖ علت قرار دادن منطقه بی‌طرف: دو دولت تا حدودی از یکدیگر فاصله بگیرند و از برخوردهای احتمالی بین آنها، جلوگیری شود.

❖ علت و بهانه محمدعلی شاه برای به توپ بستن مجلس: ص ۷۲ - دی ۹۷

❖ محمدعلی شاه در یکی از خیابان‌های تهران مورد سوء قصد قرار گرفت، ولی آسیبی ندید

❖ استبداد صغیر: ص ۷۲ - دی ۹۹

❖ بعد از به توپ بستن مجلس توسط محمدعلی شاه که باعث انحلال مجلس شورای ملی شد و بار دیگر استبداد برقرار شد. این دوره

که حدود یک سال طول کشید را استبداد صغیر می‌گویند.

❖ لیاخوف روسی فرمانده نیروهای قزاق به فرمان محمدعلی شاه با نیروهای خود به مجلس حمله کرد

❖ مقاومت مردم در دوره استبداد صغیر: ص ۷۳

❖ تبریز آغازگر مقاومت در این دوره بود و دو تن از مجاهدان نام آور آن خطّه به نام‌های ستارخان و باقرخان، بیش از نُه ماه در برابر

دشمنان مشروطه مقاومت کردند.

دوره دوم مشروطه

❖ ویژگی‌های دوره دوم مشروطه: ص ۷۴ - خرداد ۱۴۰۳

❖ ۱- اختلاف‌های شدید بین طرفداران مشروطه ۲- مداخله‌های آشکار و سلطه‌گرانه ی روس و انگلیس در سر نوشت ایران

❖ اقدامات مجلس فاتحان تهران پس از فتح تهران: ص ۷۴

❖ پس از فتح تهران مجلسی فوق العاده، مرکب از سران و رؤسای مجاهدان، شاهزادگان، اعیان و وکلای تشکیل شد و به اتفاق ۱-

- خلع محمدعلی شاه از سلطنت ۲- به سلطنت رساندن پسر دوازده ساله ی او، احمد میرزای ولیعهد
- ❖ **علت نارضایتی مشروطه‌خواهان تبریز پس از فتح تهران: ص ۷۴**
- ❖ چون ملاحظه کردند که مستبدان دوره‌ی استبداد و دشمنان دیروز مشروطه، دوباره زماندار مملکت شدند، بسیار ناخشنود و معترض بودند. آنان هم چنین خواستار اخراج افراد تندرو و افراطی نظیر تقی زاده از مجلس بودند.
- ❖ **دیدگاه شیخ فضل الله نوری در مورد مشروطه: ص ۷۵**
- ❖ شیخ فضل الله نوری، مجتهد طراز اول تهران بود که به دفاع از «مشروطه مشروعه» و قانون اساسی بر پایه ارزش‌های اسلامی، با مشروطه اقتباس شده از غرب، مخالفت کرده بود.
- ❖ **علت شهادت ضیخ فضل الله نوری از دیدگاه برخی مورخان: ص ۷۵**
- ❖ انتقام استعمار از روحانیت ایران برای جبران شکست در نهضت تحریم تنباکو و پیشگیری از تکرار مقاومت‌های مشابه آن می‌دانند.
- ❖ **گروه‌های مخالف یکدیگر و دیدگاه‌های آنان در دوره‌ی مشروطه دوم: ص ۷۶ - دیماه ۹۹**
- ❖ ۱- عده‌ای، مذهب سدی محکم در برابر بی‌عدالتی و استبداد بوده و بیگانگان را از دخالت در امور کشور باز میداشت ۲- از نظر عده‌ای دیگر، دین باید از سیاست جدا شده و نهضت مشروطه از جنبه‌های دینی تهی گردد.
- ❖ **درخواست‌های روسیه در ماجرای مورگان شوستر: ص ۷۶**
- ❖ ۱- اقدام‌های مورگان شوستر متوقف واو از ایران اخراج شود. ۲- بدون موافقت روس و انگلیس، از استخدام اتباع خارجی در ایران، خودداری شود. ۳- هزینه‌ی لشکر کشی قوای روسیه به ایران را، دولت پرداخت کند.
- ❖ **درخواست‌های مهاجران در مهاجرت صغری: ص ۶۷**
- ❖ ۱- ایجاد عدالت خانه در همه‌ی شهرها، برای رسیدگی به شکایت‌های مردم و برقراری عدالت در جامعه. ۲- عمل به قانون اسلامی، به طور دقیق و به دور از ملاحظه‌های شخصی.
- ❖ **سنت بست نشینی (تحصن): ص ۶۷ دیماه ۱۴۰۰**
- ❖ از دیرگاه سنت بست نشینی در ایران وجود داشت و مردم برای اعتراض در اماکن مذهبی و مورد احترام مثل مساجد، زیارتگاه‌ها و ... تحصن می‌کردند.
- ❖ **مهاجرت کبری: ص ۶۷**
- ❖ پس از درگیری مشروطه‌خواهان و دولت، رهبران مردم، پس از بحث و تبادل نظر، تصمیم گرفتند این بار در اعتراض به اقدام‌های دولت، به شهر مقدس قم مهاجرت کنند. این مهاجرت که گسترده‌تر از مهاجرت قبل بود، به «مهاجرت کبری» معروف شد.
- ❖ **درخواست‌های مهاجران در مهاجرت کبرا: ص ۶۸ - دی ۹۹**
- ❖ ۱- برکناری عین الدوله از صدارت ۲- فراهم کردن زمینه برای بازگشت مهاجران به تهران ۳- ایجاد عدالت خانه ۴- تشکیل دارالشورا (مجلس نمایندگان).
- ❖ **اقدامات مظفرالدین شاه در جریان مهاجرت کبری: ص ۶۸**
- ❖ مظفرالدین شاه تسلیم خواسته‌های مردم شد. او عین الدوله را عزل کرد و فرمان تشکیل مجلس شورای ملی را در ۱۴ مرداد ۱۲۸۵ صادر کرد.
- ❖ اولین دوره مجلس شورای ملی با حضور نمایندگان تهران تشکیل گردید.

درس ششم: جنگ جهانی اول

زمینه‌ها و علل جنگ جهانی اول

- ❖ رویدادهای مؤثر در تحولات تاریخ جهان در قرن نوزدهم و نتایج آن: ص ۷۸ خرداد ۹۸ - خرداد ۹۹ - دی ۹۹
- ❖ عمده تحولات تاریخ جهان در قرن نوزدهم، متأثر از انقلاب کبیر فرانسه و انقلاب صنعتی بود.
- ❖ تداوم و گسترش استعمار (گسترش رقابت‌های استعماری)، رشد اندیشه ملی‌گرایی و ظهور قدرت‌های جدید از جمله مهمترین تحولات اروپا در قرن ۱۹م. که از زمینه‌ها و علل بروز جنگ جهانی اول بود.
- ❖ اهداف روس‌ها از حمله به ایران و عثمانی: ص ۷۹
- ❖ باهدف رسیدن به دریاهای گرم و آبراه‌های مهم
- ❖ مهم‌ترین جنبش‌های اعتراضی علیه استعمارگران: ص ۷۹
- ❖ ۱- قیام مهدیون در سودان به رهبری مهدی سودانی در مقابل انگلیس
- ❖ ۲- مبارزات مردم الجزایر به فرماندهی امیر عبدالقادر بر ضد ارتش فرانسه
- ❖ ۳- شورش سپاهیان هندی و مبارزات ضد استعماری گاندی در هندوستان
- ❖ ۴- جنبش استقلال‌طلبانه مردم آمریکای لاتین به رهبری سیمون بولیوار
- ❖ جریانات زمینه‌ساز شکل‌گیری کشورها و دولت‌های ملی جدید در قرن نوزدهم میلادی: ص ۸۰
- ❖ دو جریان فکری ملی‌گرایی و آزادی‌خواهی
- ❖ صدراعظم پروس: ص ۸۱ - خرداد ۱۴۰۲
- ❖ بیسمارک، ملقب به مرد آهنین آن ایالت، سرزمین‌های آلمانی را متحد و امپراتوری آلمان را تأسیس کرد
- ❖ عوامل تبدیل آلمان به کشوری صنعتی: ص ۸۲
- ❖ ۱- تأسیس و توسعه مدارس و دانشگاه‌ها ۲- برپایی صنایع جدید ۳- بسط شبکه حمل‌ونقل و ارتباطات.

زمینه‌ها و علل جنگ جهانی اول

- ❖ اقدامات آلمان برای تبدیل شدن به یک قدرت جهانی: ص ۸۲
- ❖ توسعه مناطق تحت نفوذ در اروپا و گسترش مستعمرات
- ❖ صلح مسلح: ص ۸۲
- ❖ دوره‌ای که کشورهای اروپایی بی آنکه درگیر جنگ باشند اولاً از ترس یکدیگر به ساختن و انبار کردن سلاح‌های پیشرفته و آماده شدن برای جنگ می‌پرداختند و ثانیاً تلاش می‌کردند از طریق بستن پیمان اتحاد سیاسی و نظامی، متحدان خود را افزایش دهند.
- ❖ اتحاد سه‌گانه: ص ۸۲
- ❖ آلمان، ایتالیا، اتریش - مجارستان
- ❖ اتفاق سه‌گانه: ص ۸۲
- ❖ انگلستان، روسیه و فرانسه

جنگ جهانی اول (۱۹۱۴ - ۱۹۱۸ م)

- ❖ مسأله شرق: ص ۸۳
- ❖ در این شبه‌جزیره اقلیت‌های قومی (مانند صرب‌ها و اسلاوها) و اقلیت‌های مذهبی (مانند مسیحیان) زندگی می‌کردند. از قرن

هجدهم، همزمان با کاهش قدرت امپراتوری عثمانی، دخالت کشورهای اروپایی در بالکان به بهانه حمایت از این اقلیت‌ها افزایش یافت. این دخالت‌ها که به مسئله شرق معروف شده بود، بهتدریج به جدایی بالکان از امپراتوری عثمانی انجامید.

❖ حادثه شروع جنگ جهانی اول: ص ۸۴

❖ قتل ولیعهد اتریش و همسرش به دست یک صرب ملی‌گرا در شهر سارایوو مرکز بوسنی

❖ بلشویک‌ها: ص ۸۵

❖ در بین مارکسیست‌های معترض روسیه، عده‌ای که به «بلشویک‌ها» بودند، می‌گفتند که انجام اصلاحات مورد نظرشان با استفاده از شیوه‌های مسالمت‌جویانه و ملایم امکان‌پذیر نیست و انقلابی بنیادافکن (که طی آن طبقه اشراف از قدرت برکنار می‌شدند) چاره کار است.

❖ رهبر بلشویک‌ها و شعار آنان: ص ۸۵

❖ بلشویک‌ها به رهبری «لنین» توانستند با شعار «صلح، زمین، نان»، «تسلط کارگران بر تولید» و «همه قدرت از آن شوراه‌ها» شورشیان را با خود همراه کرده تا جایی که تزار را دستگیر و در نهایت کشتند.

آثار و پیامدهای جنگ

❖ آثار و پیامدهای جنگ جهانی اول: ص ۸۶

❖ ۱- پیمان صلح ورسای ۲- فروپاشی عثمانی و تغییر نقشه سیاسی در غرب آسیا (خاورمیانه) ۳- تشکیل جامعه ملل ۴- تلفات و خسارت‌های انسانی و اقتصادی

❖ پیمان صلح ورسای: ص ۸۶ - خرداد ۹۸ - شهریور ۹۹

❖ هدف عقد قرارداد صلح و در کاخ ورسای پاریس پیمان امضا شد. در این میان، پیمانی که با آلمان بسته‌شده اهمیت بیشتری داشت.

❖ بر اساس این پیمان، مستعمرات آلمان میان متفقین تقسیم شد و بخش‌هایی از خاک این کشور به فرانسه و لهستان واگذار گردید. به علاوه، آلمانی‌ها ملزم به پرداخت .

❖ سیاست عثمانی در جنگ جهانی اول: ص ۸۶

❖ با شروع جنگ جهانی اول، دولت عثمانی به متحدین پیوست و هر چند در ابتدا توانست موفقیت‌هایی به دست آورد ولی در نهایت توسط نیروهای متفقین اشغال شد.

❖ فروپاشی عثمانی بعد از جنگ جهانی اول: ص ۸۶

❖ با فروپاشی امپراتوری عثمانی، کشورهای کنونی ترکیه، عراق، سوریه، اردن، فلسطین، لبنان و عربستان شکل گرفتند. انگلستان سرپرستی عراق، اردن و فلسطین را بر عهده گرفت و لبنان و سوریه تحت سرپرستی فرانسه درآمدند.

❖ تشکیل جامعه ملل: ص ۸۷ - شهریور ۹۸ - دی ۹۹

❖ پس از جنگ جهانی اول، با طراحی فاتحان جنگ، تشکلی با عضویت چهل کشور در ژنو سوئیس تأسیس شد تا سلطه قدرت‌های مستکبر بر دنیا که آن را «صلح و امنیت جهانی» می‌نامیدند در معرض تهدید قرار نگیرد و رقبای بالقوه و بالفعل آنها توان و مجال قدرت یافتن نداشته باشند.

❖ تلفات و خسارت‌های انسانی و اقتصادی: ص ۸۷

❖ میلیون‌ها نفر کشته، زخمی، مفقود و آواره شدند و بازماندگان در معرض فقر، بیکاری، بیماری، افسردگی و ناامیدی مفرط قرار گرفتند. غنائم جنگ میان فاتحان تقسیم شد

ایران در جنگ جهانی اول

- ❖ سیاست ایران در مقابل جنگ جهانی اول: ص ۸۷
- ❖ دولت ایران پس از شروع جنگ جهانی اول، اعلام بی‌طرفی کرد اما کشورهای درگیر در جنگ، به خصوص روسیه و انگلستان، به بهانه‌های مختلفی آن را نقض کردند.
- ❖ بهانه روسیه و انگلستان برای لشکرکشی به ایران: ص ۸۸
- ❖ در اوایل جنگ، مأموران و جاسوسان آلمانی در مناطق مختلف ایران به اقداماتی بر ضد دولت‌های اتفاق مثلث دست زدند.
- ❖ قرارداد ۱۹۱۵: ص ۸۸
- ❖ روسیه و انگلستان قرارداد ۱۹۱۵ ایران را به دو قسمت تقسیم کردند؛ نیمه شمالی متعلق به روسیه و نیمه جنوبی سهم انگلستان شد.
- ❖ تشکیل دولت موقت ملی: ص ۸۸
- ❖ با نزدیک شدن ارتش روسیه به تهران، شماری از ملیون، شامل برخی از نمایندگان مجلس شورای ملی، وزیران و شخصیت‌های مذهبی، به کرمانشاه مهاجرت نمودند و دولت موقت ملی را در آن شهر تأسیس کردند اما به دنبال شکست سپاه عثمانی از نیروهای اتفاق مثلث، دولت موقت فروپاشید و اعضای آن پراکنده شدند.
- ❖ آثار و نتایج جنگ جهانی اول بر ایران: ص ۸۹
- ❖ ۱- موجب قحطی بزرگی شد که در نتیجه آن عده زیادی از هم‌وطنان ما به سبب گرسنگی، سوء تغذیه و بیماری‌های ناشی از آن به طرز دلخراشی جان دادند.
- ❖ ۲- کاهش جمعیت شهرها و مناطق مختلف ایران پس از خاتمه جنگ
- ❖ ۳- ویرانی اقتصادی
- ❖ ۴- تزلزل و بی‌ثباتی دولت مرکزی
- ❖ ۵- تعطیلی مجلس شورای ملی و تضعیف بیشتر نظام مشروطه

قرارداد ۱۹۱۹

- ❖ قرارداد ۱۹۱۹م: ص ۹۰
- ❖ میان ایران و انگلستان - تحکیم نفوذ و سلطه پایدار خود و تأمین منافع درازمدتشان در ایران
- ❖ تصمیمات قرارداد ۱۹۱۹: ۱- اداره امور دارایی و برخی دیگر از ادارات و وزارتخانه‌های ایران در اختیار انگلستان قرار می‌گرفت؛
- ❖ ۲- مسئولیت تجدید سازمان و ایجاد ارتش یکپارچه ایران و تأمین اسلحه و تدارکات آن نیز به افسران انگلیسی داده می‌شد.
- ❖ ۳- متعهد می‌شد که وامی در اختیار دولت ایران قرار دهد تا تحت نظارت کارشناسان انگلیسی هزینه شود.
- ❖ آیت‌الله سید حسن مدرس یکی از جدی‌ترین مخالفان قرارداد ۱۹۱۹ بود.

درس هفتم: ایران در دوره‌ی حکومت رضاشاه

اهداف انگلستان از تغییر سلطنت در ایران

- ❖ اهداف انگلستان از تغییر سلطنت در ایران: ص ۹۲ - دی ۹۷ - خرداد ۹۸ - دی ۹۸ - خرداد ۱۴۰۰ - شهریور ۱۴۰۰
- ❖ ۱- خطر انتشار اندیشه‌های انقلابی کمونیست‌های روسیه در ایران و به خطر افتادن منافعشان (شهریور ۱۴۰۰)
- ❖ ۲- اکتشاف نفت و پی بردن به اهمیت آن در مبادلات جهانی انگلستان سرمایه‌گذاری و طمع‌ورزی وسیعی در بخش‌های جنوبی کشورمان انجام داده بود
- ❖ ۳- ایران در مسیر ارتباطی هندوستان و اروپا قرار داشت و انگلستان می‌توانست با هزینه کمتری بین این دو منطقه کالا جابه‌جا کند.
- ❖ ۴- ایران همواره یکی از بازارهای مورد توجه انگلستان برای صدر کلاه بود.
- ❖ ۵- قیام‌های مستقل مردمی و ترس از پیروز شدن انقلابیون
- ❖ ۶- هزینه‌هایی که انگلستان برای حضور نیروهایش در ایران و استفاده از نظامیان دست‌نشانده با هزینه کمتر
- ❖ ۷- عدم حساب روی حکومت قاجار به علت بی‌کفایتی حکومت قاجار که موجب نفرت مردم از این حکومت شده بود. (خرداد ۱۴۰۰)
- ❖ ۸- بی‌نتیجه ماندن قرارداد ۱۹۱۹

رضاخان از نخست‌وزیری تا پادشاهی

- ❖ مهره‌های کودتای ۱۲۹۹: ص ۹۳
- ❖ سید ضیاءالدین طباطبایی (عنصر سیاسی) رضاخان (عنصر نظامی)
- ❖ نخست‌وزیری رضاشاه: ص ۹۴ - دیماه ۱۴۰۰
- ❖ در پی حادثه کودتای ۱۲۹۹، احمد شاه تحت فشار انگلیسی‌ها رضا شاه را به نخست‌وزیری انتخاب کرد.
- ❖ اقدامات رضاخان پس از خروج احمدشاه از ایران: ص ۹۴ - دی ۹۷ - خرداد ۹۸ - دی ۹۸
- ❖ رضاخان در غیاب شاه که در اروپا به سر می‌برد، روزبه‌روز موقعیت خود را بیشتر تحکیم می‌کرد و درعین‌حال، می‌کوشید تا با تبلیغاتی گسترده علیه احمدشاه، او را نسبت به سرنوشت مملکت بی‌اعتنا نشان دهد
- ❖ تصمیم احمدشاه به بازگشت به ایران: ص ۹۴ - ش ۱۴۰۰
- ❖ انگلیسی‌ها نزد احمدشاه رفتند و ضمن مبالغه‌گویی در اوضاع آشفته ایران، صلاح او را در این دانستند که مدتی از رفتن به ایران چشم‌پوشد تا رضاخان بتواند امنیت لازم را برای حضورش در کشور فراهم آورد.
- ❖ چگونگی افزایش محبوبیت رضاخان: ص ۹۴
- ❖ ۱- سرکوبی شورش خزل و بعضی شورش‌های پراکنده دیگر ۲- امنیتی که رضاخان به وجود آورده بود،
- ❖ ۳- در اثر تبلیغات طرفداران رضاخان بدبینی مردم نسبت به احمد شاه و گرایش به رضاخان نیز بیشتر شد.

ماهیت برخی از اصلاحات و اقدامات رضاشاه

- ❖ استعمار نو: ص ۹۵ - خرداد ۱۴۰۰
- ❖ آغاز سلطنت پهلوی، درواقع فصل جدیدی از تاریخ ایران است که به «استعمار نو» شهرت دارد.

- ❖ در استعمار نو، ارتش و تجهیزات نظامی دشمن دیده نمیشود، بلکه مسئولانی که زمام امر را در دست دارند وابسته به قدرتهای مستکبر بوده و اقتصاد، فرهنگ و جامعه را به گونهای معماری میکنند که منافع استعمارگران را تأمین کند.
- ❖ کلیدواژه: دیده نشدن ارتش و تجهیزات دشمن - وابستگی مسئولان به قدرتها - تأمینکننده منافع اقتصادی و فرهنگی استعمارگران
- ❖ **اصلاحات و اقدامات رضاشاه: ص ۹۵ - خرداد ۹۸ - شهریور ۹۸ - دی ۹۸ - دی ۹۹**
- ❖ ۱- ایجاد ارتش منظم ۲- تغییرات در شیوه اداره کشور ۳- احداث خط آهن سراسری ۴- اسکان عشایر ۵- انباشت سرمایه شخصی ۶- یک شکل کردن لباس ها و کشف حجاب
- ❖ **ایجاد ارتش منظم: ص ۹۵**
- ❖ اقدامات: گسترش و تقویت ارتش و پلیس - اجباری کردن خدمت سربازی - اختصاص بخش عمده ای از مالیات هر ساله خرید تجهیزات و سلاح جنگی
- ❖ نتایج ایجاد ارتش منظم: هرچه ارتش قوی تر شد، قدرت رضاشاه برای سرکوب قیام ها و مخالفان حکومت هم افزایش یافت، در نتیجه - فضای رعب و وحشت بیشتری ایجاد شد و زمینه برای اجرای تصمیمات دستگاه حاکم فراهم گشت.
- ❖ **تبدیل رضاشاه به مستبدی خودکامه: ص ۹۶**
- ❖ با نادیده گرفتن اصول مشروطه و بی احترامی به مجلس و قوانین آن، به راحتی تصمیمات فردی خود را به اجرا در می آورد و تبدیل به مستبدی خودکامه شد.
- ❖ **رضاشاه مسیر شمالی - جنوبی راه آهن سراسری ایران را بر مسیر شرقی - غربی ترجیح داد: ص ۹۶ - خرداد ۱۴۰۳ یا (احداث راه آهن سراسری: ص ۹۶ - خرداد ۹۸ - شهریور ۹۸ - دی ۹۸ - دی ۹۹)**
- ❖ مسیر شرقی - غربی راه آهن می توانست دسترسی زمینی به هندوستان را برای دشمنان انگلستان تسهیل کند و این با منافع آن کشور در شرق در تضاد بود. احداث مسیر شمال جنوب، دسترسی انگلستان به منابع نفتی در مناطق شمال ایران و انتقال آن به خلیج فارس (برای حمل به اروپا) را آسان می نمود. در ضمن در صورت پیشروی روس ها در شمال ایران، انگلیسی ها می توانستند نیروهای خود را به سرعت به شمال بفرستند و مانع نفوذ آنها شوند.
- ❖ **اسکان عشایر: ص ۹۶ - خرداد ۹۸ - شهریور ۹۸ - دی ۹۸ - دی ۹۹ - دیماه ۱۴۰۰**
- ❖ یکی از اقدامات رضاشاه بود که با هدف مهار کردن نیروی رزمی عشایرانجام گرفته بود، اما این کار موجب کاهش رونق دامداری و وابستگی کشور از نظر دامی به بیگانه شد.
- ❖ **ترفند رضاشاه برای یک شکل کردن لباس مردم ایران و برداشتن حجاب بانوان: ص ۹۷ - دیماه ۱۴۰۰**
- ❖ تمدن و تجدد و و مبارزه با کهنه پرستی
- ❖ **سفر رضاشاه به ترکیه و مبارزه با سنت های اسلامی: ص ۹۷ - خرداد ۹۸ - شهریور ۹۹ - دی ۹۹ - دیماه ۱۴۰۰**
- ❖ رضاشاه پس از مسافرت به ترکیه به مبارزه با همه سنت های اسلامی پرداخت .
- ❖ **اقدامات رضاشاه برای تضعیف روحانیت: ص ۹۷ - خرداد ۱۴۰۱ - شهریور ۱۴۰۲**
- ❖ ۱- روحانیون نیز لباس های مخصوص خود را کنار بگذارند. ۲- به دستور وی، دفترخانه های شرعی تعطیل شدند ۳- دخالت روحانیون در مسائل اجتماعی اکیداً ممنوع اعلام شد. ۴- عزاداری سیدالشهدا قذغن شد ۵- از انجام پذیرفتن بسیاری از آداب مذهبی به شدت جلوگیری به عمل آمد.

شهادت آیت الله مدرس

- ❖ **رضاشاه و مدرس: ص ۹۷ خرداد ۹۸ - دی ۹۸ - خرداد ۹۹**

❖ در دوران نخست‌وزیری رضاخان و پس از به سلطنت رسیدن او، یگانه دشمن سرسخت و جدی وی مدرس به شمار می‌رفت. رضاشاه به دلیل ترس از مخالفت‌های آیت الله مدرس این روحانی را به خواف تبعید کرد و پس از مدت کوتاهی، در ۱۰ آذر ۱۳۱۶ او را در کاشمر مسموم کردند و به شهادت رساندند.

رضاشاه و سیاست گرایش به آلمان

- ❖ رضاشاه و روابط با آلمان: ص ۹۸ - دی ۹۷ - دی ۹۸ - خرداد ۱۴۰۰
- ❖ علت کمک انگلستان به آلمان پس از جنگ جهانی اول: کم کردن مشکلات اقتصادی آلمان و مانع از افتادن آلمانی‌ها به دام کمونیسم
- ❖ علت گشودن درهای کشور ایران به روی سرمایه‌های آلمانی: ص ۹۸ - دی ۹۷
- ❖ از نظر انگلیسی‌ها، در آن شرایط، بهترین راه مساعدت به آلمان این بود که سیاستمداران انگلیسی به رؤسای کشورهای تحت سلطه خویش دستور دهند تا امکان فعالیت‌های تجاری و صنعتی آلمان را در این کشورها فراهم سازند؛ به همین دلیل، رضاشاه درهای کشور ایران را به روی سرمایه‌های آلمانی گشود.

درس هشتم: جنگ جهانی دوم و جهان پس از آن

جهان در فاصله ی دو جنگ بزرگ

- ❖ مسائل و مشکلات جهان در فاصله دو جنگ: ص ۹۹ - شهریور ۹۸ - دی ۹۸
- ❖ ۱- صلح ناپایدار و ناخشنودی از قراردادهای صلح ورسای ۲- ضعف جامعه ملل ۳- بحران اقتصادی ۴- ظهور حکومت‌های خودکامه تک‌حزبی و نظامی‌گرا.

صلح ناپایدار

- ❖ معاهده ورسای (صلح ناپایدار) زمینه بروز جنگ جهانی دوم را فراهم کرد: ص ۹۹ - خرداد ۱۴۰۳
- ❖ - این قرارداد به هیچ عنوان داوطلبانه و اختیاری نبود، بلکه قراردادی میان کشورهای شکست خورده (اتحاد مثلث) و کشورهای پیروز بود که طی آن طرف شکست خورده برای فرار از نابودی و به اجبار، آنچه طرف پیروز می‌گفت را پذیرفت.
- ❖ - دولتهای پیروز (متفقین) تمام تقصیرها را متوجه آلمان نمودند و با تنبیه این کشور به روشهای مختلف زمینه های نارضایتی و بروز جنگ جهانی دوم را فراهم کردند

ضعف جامعه ملل

- ❖ دلایل ضعف جامعه ملل بعد از جنگ جهانی اول: ص ۹۹ - دی ۹۷ - شهریور ۹۹
- ❖ ۱- فاقد قدرت کافی برای تحقق این هدف بود و تصمیماتش ضمانت اجرایی لازم را نداشت.
- ❖ ۲- حضور نداشتن برخی از کشورها در این نهاد بین‌المللی از جمله آمریکا و خروج ژاپن، آلمان و ایتالیا و نیز اخراج شوروی از جامعه ملل

بحران اقتصادی

- ❖ برخی از کشورها، مانند انگلستان، چگونه پس از جنگ جهانی اول دچار بحران اقتصادی نشوند: ص ۱۰۰
- ❖ به اتکای منابع خود و ثروت مستعمراتشان
- ❖ علت وضعیت وخیم شرایط اقتصادی آلمان در نخستین سال‌های پس از جنگ جهانی اول ص ۱۰۰ - دی‌ماه ۱۴۰۰ - خرداد ۱۴۰۲
- ❖ زیرا علاوه بر خرابی‌های حاصل از جنگ، مستعمراتش را از دست داده و محکوم به پرداخت غرامت‌های سنگین شده بود.
- ❖ مهم‌ترین عامل در روی کار آمدن حکومت‌های خودکامه و تک‌حزبی: ص ۱۰۱
- ❖ مسائل و مشکلات اقتصادی
- ❖ وضعیت آمریکا پس از جنگ جهانی اول: ص ۱۰۱
- ❖ ایالات متحده که اقتصادش در جنگ کمتر آسیب دیده بود، اقدام به اعطای وام به دیگر کشورها، از جمله آلمان، کرد اما ناگهان خود گرفتار بحران و رکود اقتصادی عظیمی شد

شوروی استالینی

- ❖ اساس برنامه صنعتی استالین: ص ۱۰۱
- ❖ بر تولید کالاهای سرمایه‌ای و سلاح‌های جنگی

- ❖ شباهت‌های سیاست خارجی استالین در روسیه و هیتلر در آلمان و موسولینی در ایتالیا: ص ۱۰۱ و ۱۰۲ و ۱۰۳ - دی ۹۷ - خرداد ۹۸ - دی ۹۸
- ❖ استالین در روسیه به دنبال گسترش مرزها و تسلط بر برخی کشورها و سرزمین‌های اروپای شرقی بود. هیتلر در آلمان علاوه بر بستن پیمان دو و چند جانبه با برخی کشورها، برنامه‌های توسعه طلبانه سرحدی و سرزمینی خود را پیش بردند (استالین گسترش مرزها، تسلط بر برخی کشورهای اروپایی) - هیتلر بستن پیمان‌ها و برنامه توسعه طلبی مرزها
- ❖ در بُعد روابط خارجی، موسولینی سودای احیای دوباره امپراتوری روم باستان و تسلط بر دریای مدیترانه و شمال آفریقا را در سر می‌پروراند.

به قدرت رسیدن فاشیست‌ها در ایتالیا

- ❖ فاشیسم: ص ۱۰۱ خرداد ۹۹ - دی ۹۹
- ❖ فاشیست‌ها یک گروه ملی‌گرای افراطی در ایتالیا بودند که می‌خواستند دولت تک‌حزبی قدرتمند و متمرکزی در این کشور ایجاد کنند.
- ❖ چرا تا قبل از وقوع جنگ جهانی دوم، مردم ایتالیا شیفته موسولینی بودند؟ ص ۱۰۲ شهریور ۹۹
- ❖ چون موسولینی در ایتالیا تا حدود زیادی به وعده‌های خود در باره کاهش بیکاری و تورم و پایان دادن به اعتصاب‌ها عمل کرد. و مردم از اینکه کشورشان در ردیف قدرتها بزرگ قرار گرفته بود به خود می‌بالیدند.

ظهور هیتلر در آلمان

- ❖ علت نارضایتی آلمان‌ها پس از جنگ جهانی اول: ص ۱۰۲
- ❖ به سبب امضای پیمان تحقیرآمیز ورسای و گسترش رکود و بیکاری
- ❖ آلمان در نخستین سال‌های پس از جنگ جهانی اول شرایط اقتصادی وخیمی داشت: ص ۱۰۲ دیماه ۱۴۰۰
- ❖ زیرا آلمان علاوه بر خرابی‌های حاصل از جنگ، مستعمراتش را از دست داده و محکوم به پرداخت غرامت‌های سنگین شده بود
- ❖ نازی: ۱۰۲ خرداد ۹۹ - دی ۹۹
- ❖ نازی‌ها در آلمان قدرت گرفتند آنان همچون فاشیست‌ها، ملی‌گرایانی افراطی و نژادپرست بودند و دولت تک‌حزبی ایجاد کردند.
- ❖ هیتلر پس از به دست گرفتن زمام امور در آلمان در بُعد نظامی: ص ۱۰۲ - شهریور ۹۹
- ❖ هیتلر ارتش و تشکیلات نظامی را گسترش داد و به سلاح‌های و فناوری‌های پیشرفته جنگی مجهز کرد.
- ❖ گشتاپو: ص ۱۰۲ - خرداد ۱۴۰۰
- ❖ به سازمان پلیس مخفی مخوف آلمان که به دستور هیتلر و برای تأمین امنیت داخلی این کشور تشکیل شده بود، گشتاپو می‌گفتند.
- ❖ سیاست خارجی هیتلر: ص ۱۰۲
- ❖ در بُعد روابط خارجی، نازی‌ها به رهبری هیتلر علاوه بر بستن پیمان‌های دو و چندجانبه با برخی کشورها، برنامه‌های توسعه طلبانه سرحدی و سرزمینی خود را به پیش بردند. هیتلر عقیده داشت که آلمان برای به دست آوردن فضای حیاتی، باید سرزمین‌هایی را در اروپا فتح کند.
- ❖ مقایسه نازی و فاشیسم: ص ۱۰۱ و ۱۰۲ خرداد ۹۹ - دی ۹۹
- ❖ فاشیست‌ها یک گروه ملی‌گرای افراطی در ایتالیا بودند که می‌خواستند دولت تک‌حزبی قدرتمند و متمرکزی در این کشور ایجاد کنند.
- ❖ نازی‌ها در آلمان قدرت گرفتند آنان همچون فاشیست‌ها، ملی‌گرایانی افراطی و نژادپرست بودند و دولت تک‌حزبی ایجاد کردند.

توسعه‌طلبی نظامی ژاپن

- ❖ انقلاب میجی: ص ۱۰۴
- ❖ در پی اصلاحات موسوم به «انقلاب میجی»، در نیمه دوم قرن ۱۹ حکومتی کاملاً مرکزی در ژاپن برپا شد.
- ❖ علت شکوفا شدن اقتصاد ژاپن پس از جنگ جهانی اول: ص ۱۰۴
- ❖ از آنجاکه اقتصاد ژاپن وابسته به واردات مواد خام بود، رشد صنعتی این کشور با قدرت نظامی و دریانوردی ارتباط تنگاتنگی داشت.
- ❖ دولت‌های محور پیش از جنگ جهانی دوم: ص ۱۰۴
- ❖ ۱- ایتالیا ۲- آلمان ۳- ژاپن

جنگ جهانی دوم (۱۹۳۹ - ۱۹۴۵ م)

- ❖ حادثه شروع جنگ جهانی دوم: ص ۱۰۵
- ❖ یورش برق‌آسای ارتش آلمان به لهستان در اول سپتامبر ۱۹۳۹ / شهریور ۱۳۱۸
- ❖ روش شوروی برای مقابله با آلمان در جنگ جهانی دوم: ص ۱۰۶
- ❖ قدرت نظامی نیروهای شوروی در حدی نبود که بتوانند آلمانی‌ها را شکست دهند؛ پس عقب‌نشینی کرده و در سر راه خود مزارع و آذوقه‌ها را سوزاندند تا دشمن نتواند از آنها استفاده کند.
- ❖ ورود آمریکا به جنگ جهانی دوم: ص ۱۰۶
- ❖ در دسامبر ۱۹۴۱ ناوگان آمریکا در اقیانوس آرام مورد حمله ژاپنی‌ها قرار گرفت.

پایان جنگ

- ❖ دادگاه نورنبرگ: ص ۱۰۸
- ❖ نیروهای متفقین تعدادی از فرماندهان و سران حکومت نازی را نیز دستگیر و سپس در دادگاه نورنبرگ به‌عنوان جنایتکار جنگی محاکمه و مجازات کردند.
- ❖ بمباران اتمی ژاپن: ص ۱۰۸
- ❖ دولت آمریکا دو شهر هیروشیما و ناگاساکی ژاپن را برای اولین بار در تاریخ، با بمبهای اتمی ویران کرد

آثار و نتایج جنگ

- ❖ آثار و پیامدهای جنگ جهانی دوم ص ۱۰۹ - دی ۹۸ - خرداد ۹۹ - شهریور ۹۹
- ❖ ۱- کشته شدن حدود ۴۰ تا ۵۰ میلیون نفر انسان بر اثر این جنگ، تلفات روسیه و آلمان در این جنگ بیش از سایر کشورها بود.
- ❖ ۲- آسیب دیدن بسیاری از کشورهای اروپایی و برخی از کشورهای جنوب شرقی آسیا ۳- آمریکا پس از این جنگ مؤسسات و سازمان‌های بین‌المللی متعددی را در بخش‌های مختلف (مانند روابط بین‌الملل، امنیت و اقتصاد) تأسیس یا تقویت کرد تا از نظم نوینی که بر جهان حاکم شده بود، محافظت کنند.
- ❖ نکته مهم: ص ۱۰۹
- ❖ ظهور انقلاب اسلامی ایران (۱۹۷۹) اولین ضربه‌کاری به نظم جدید آمریکایی در جهان است.

ایران در جنگ

- ❖ سیاست ایران در جنگ جهانی دوم: ص ۱۰۹ خرداد ۹۸ - شهریور ۹۹

- ❖ وقتی جنگ جهانی دوم درگرفت، دولت ایران اعلام بی‌طرفی کرد.
- ❖ علت هجوم نیروهای شوروی و انگلستان به ایران در شهریور ۱۳۲۰: ص ۱۰۹ و ۱۱۰ - شهریور ۹۸
- ❖ درحالی‌که ارتش آلمان در خاک شوروی به‌سوی ایران پیشروی می‌کرد، دولت‌های شوروی و انگلستان از حکومت ایران خواستند که آلمانی‌ها را اخراج کند و به اقدامات خصمانه علیه هیتلر دست بزند. چون حکومت رضاشاه به این درخواست توجهی نکرد، نیروهای شوروی و انگلستان در سوم شهریور ۱۳۲۰ (اوت ۱۹۴۱) ایران را اشغال کردند.
- ❖ نقش ایران در جلوگیری پیشروی ارتش آلمان در شوروی در جنگ جهانی دوم: ص ۱۰۹-خرداد ۹۹
- ❖ کمک‌های تدارکاتی و تسلیحاتی انگلستان و آمریکا، که از طریق خاک ایران به آنها می‌رسید، پیشروی نیروهای آلمانی را متوقف کردند.
- ❖ نقش ایران برای متفقین در جنگ جهانی دوم: ص ۱۱۰ - خرداد ۱۳۹۹-خرداد ۱۴۰۰
- ❖ ایران پلی برای پیروزی متفقین در جنگ بود و بدون استفاده از ظرفیت ایران، سرنوشت جنگ تغییر می‌کرد.

جهان پس از جنگ جهانی دوم

- ❖ توافق‌های سران متفقین پس از جنگ جهانی دوم: ص ۱۱۰
- ❖ ۱- شوروی تسلط سیاسی نظامی خود را بر اروپای شرقی اعمال کرد.
- ❖ ۲- آلمان نیز به دو بخش شرقی و غربی تقسیم شد؛ روس‌ها نیمه شرقی و سایر دولت‌های متفق نیمه غربی آن را تحت سلطه خود گرفتند.
- ❖ ۳- بازماندگان جنگ مانند آلمان و ژاپن از داشتن نیروی نظامی مقتدر و مستقل محروم ماندند و اقتصاد و فرهنگ آنها نیز تحت نفوذ فاتحان جنگ قرار گرفت.

عصر جنگ سرد

- ❖ تقسیم جهان بعد از جنگ جهانی دوم: ص ۱۱۰ - دیما ۹۹
- ❖ اصطلاح بلوک غرب و بلوک شرق در این شرایط رایج شد. آمریکا و هم‌پیمانانش که دارای نظام سرمایه‌داری بودند «بلوک غرب» و شوروی و کشورهای اقماری آن به همراه کشورهای که نظام کمونیستی بر آنها حاکم بود (مانند چین و کره شمالی)، «بلوک شرق» نامیده می‌شدند.
- ❖ روش‌های رویارویی شوروی و آمریکا در دوران جنگ سرد: ص ۱۱۰ و ۱۱ - شهریور ۹۸ - و خرداد ۹۹ - شهریور ۹۹ - دی ۹۹
- ❖ علمی، صنعتی، توسعه تکنولوژی، تجهیزات نظامی، فناوری جاسوسی و حتی ورزش و صنعت مُد - برقراری اتحادها و پیمان‌های سیاسی - نظامی - جنگ‌های نیابتی
- ❖ عوامل فروپاشی شوروی: ص ۱۱۱
- ❖ مشکلات اقتصادی و سیاسی در اتحاد جماهیر شوروی به مرور زمان اعتراضات مردمی را افزایش داد و بلوک غرب نیز با استفاده از دستگاه رسانه‌ای خود به آنها دامن می‌زد.

تحولات شرق آسیا

- ❖ عوامل موفقیت ژاپن پس از جنگ جهانی دوم: ص ۱۱۲
- ❖ قانون اساسی جدید آن کشور، دموکراسی را تقویت و قدرت سیاسی را از اختیار امپراتور و فرماندهان نظامی خارج کرد و به نمایندگان منتخب ملت سپرد. ژاپنی‌ها نیز با سخت‌کوشی و برنامه‌ریزی دقیق به موفق‌ترین قدرت پیشرو اقتصادی در جهان تبدیل شدند.

❖ **تأسیس جمهوری خلق چین: ص ۱۱۲**

❖ پس از شکست و تسلیم ژاپن، جنگ داخلی در چین میان ملی‌گرایان و کمونیست‌ها شدت گرفت. در این میان، آمریکا از ملی‌گرایان و شوروی از کمونیست‌ها پشتیبانی می‌کردند. سرانجام، کمونیست‌ها به رهبری مائو بر ملی‌گراها پیروز شدند و جمهوری خلق چین را تأسیس کردند.

❖ **قیام‌های استقلال‌طلبی: ص ۱۱۲**

❖ در هندوستان حزب کنگره ملی به رهبری مهاتما گاندی انگلستان فرسوده و زخم‌خورده از دو جنگ جهانی، به ناچار تسلیم کرد (۱۹۴۷ م) جنبش‌های استقلال طلبانه در جنوب شرقی آسیا و قاره آفریقا عمدتاً به نحو مسالمت‌آمیزی به وقوع پیوستند.

مسئله‌ی فلسطین

❖ **مهمترین غرب آسیا و جهان اسلام در دوران معاصر: ص ۱۱۲**

❖ اشغال کشور مسلمان فلسطین و تأسیس رژیم غاصب اسرائیل یکی از مسائل مهم منطقه خاورمیانه و جهان اسلام در سده ۲۰ م است.

❖ **زمینه تشکیل دولت اسرائیل: ص ۱۱۲**

❖ مهاجرت گروه‌های کوچکی از یهودیان به فلسطین در اوایل دهه ۱۸۸۰ م آغاز شد.

❖ انگلستان در سال ۱۹۱۷ م با صدور اعلامیه بالفور نظر مساعد خود را با ایجاد سرزمین یهودی در فلسطین اعلام کرد.

❖ در دوران قیمومیت انگلستان بر فلسطین در سال‌های پس از جنگ جهانی اول، یهودیان بیشتری به این کشور مهاجرت کردند و با خرید و تصرف زمین‌های وسیع، بر اقتصاد آنجا مسلط شدند.

❖ سازمان ملل (در سال ۱۹۴۸ م) با فشار شبکه صهیونیسم بین‌الملل و حمایت دولت‌های انگلیسی و آمریکا و سکوت بیشتر کشورهای مسلمان، این دولت جعلی را به رسمیت شناخت.

❖ **دلایل اهمیت فلسطین: ص ۱۱۲**

❖ ۱- این سرزمین مهد ادیان الهی و محل زندگی بسیاری از پیامبران بوده و اماکن مقدس بسیاری در آن واقع شده است.

❖ ۲- کشور فلسطین در محل تقاطع و لولای سه قاره آسیا، آفریقا و اروپا قرار دارد و راه‌های ارتباطی زمینی این سه قاره از این منطقه می‌گذرد.

❖ ۳- دستیابی صهیونیست‌ها به قلب دنیای اسلام یعنی فلسطین، باعث تداوم سلطه استعمارگران بر دنیای اسلام است.

❖ ۴- یکی از مهم‌ترین آبراه‌های جهان از این منطقه عبور می‌کند و ارتباط بین غرب و شرق را فراهم می‌کند روزانه کشتی‌های فراوانی در این مسیر در رفت و آمدند و کالاهای مبادله شده بین کشورها از جمله نفت، را جابه‌جا می‌کنند.

درس نهم: نهضت ملی شدن صنعت نفت ایران

نفت و اهمیت آن

- ❖ اهمیت فوق‌العاده نفت در یک‌صدسال اخیر: ص ۱۱۴ - خرداد ۹۸ - خرداد ۹۹
- ❖ (تأثیر مثبت داشته است. (اقتصاد کشور را متحول کرد) ثیر منفی داشت (استعمارگران نظرشان به ایران جلب شد) اشاره به تأثیر مثبت یا منفی کافی است.

تاریخچه کشف و استخراج نفت ایران

- ❖ قرارداد داری: ص ۱۱۴ - دیماه ۹۸
- ❖ در زمان مظفردالدین شاه، امتیاز کشف و استخراج نفت و گاز در سرتاسر ایران به مدت ۶۰ سال به یک سرمایه دار انگلیسی به نام ویلیام ناکس داریسی واگذار شد (۱۲۸۰ ش / ۱۹۰۱ م) در مقابل، او تعهد کرد که ۲۰ هزار لیتر نقد، ۲۰ هزار لیتر به شکل سهام و ۱۶ درصد سود خالص سالانه به دولت ایران پرداخت کند.
- ❖ نتیجه فعالیت‌های انگلیسی‌ها: ص ۱۱۴
- ❖ فعالیت‌های انگلیسی‌ها برای یافتن منابع نفت در مناطق مختلف ایران، با فوران نخستین حلقه چاه در منطقه مسجد سلیمان به نفت رسید (۱۲۸۷ ش / ۱۹۰۸ م). پس از آن، شرکت جدیدی به نام شرکت نفت پارس و انگلیس تشکیل شد.
- ❖ اقدامات شرکت نفت پارس و انگلیس: ص ۱۱۶
- ❖ ۱- این شرکت چاه‌های زیادی در منطقه مسجد سلیمان حفر کرد
- ❖ ۲- خط لوله‌ای هم از آنجا تا آبادان کشید.
- ❖ نتیجه قرارداد ۱۳۱۲ (۱۹۳۳): ص ۱۱۶
- ❖ در قرارداد جدید، سهم ایران نسبت به قرارداد قبلی اندکی افزایش یافت و منطقه جغرافیایی قرارداد به میدان‌های نفتی شناخته‌شده جنوب کشور محدود گردید، اما در عوض، ۳۰ سال به مدت قرارداد افزوده شد.

اوضاع سیاسی و اجتماعی ایران پس از شهریور ۱۳

- ❖ عوامل اعتراض‌های خیابانی متعدد پس از اشغال ایران توسط متفقین در شهریور ۱۳۲۰: ص ۱۱۶
- ❖ کمبود و گرانی مواد غذایی و به‌ویژه نان در زمان جنگ جهانی دوم
- ❖ اقدامات محمدرضا شاه پهلوی در ابتدای سلطنتش برای تحکیم قدرت: ص ۱۱۷
- ❖ ۱- از جمله هنگام ادای سوگند در مجلس شورای ملی سوگند خورد که مطابق قانون اساسی به عنوان یک پادشاه مشروطه، فقط سلطنت کند نه حکومت. ۲- او همچنین املاکی را که پدرش تصرف کرده بود، در اختیار دولت گذاشت تا آنها را به صاحبانشان بازگرداند. ۳- علاوه بر این، به مراجع تقلید اطمینان داد که حجاب را محدود یا ممنوع نخواهد کرد.

زمینه‌های نهضت ملی شدن نفت

- ❖ رقابت شوروی و آمریکا بر سر نفت:
- ❖ در خارج از محدوده قرارداد ۱۳۱۲ ش / ۱۹۳۳ م ایران و انگلیس قرار داشتند، از جمله نفت شمال، به شدت با هم رقابت می‌کردند.
- ❖ سیاست موازنه منفی و موازنه‌ی مثبت: ص ۱۱۸ - دی ۹۷ - خرداد ۹۸ - شهریور ۹۸ - دی ۹۸ - شهریور ۹۹ - شهریور ۱۴۰۰
- ❖ موازنه منفی به معنی تسلیم نشدن در برابر قدرت‌های بزرگ و اعطای امتیاز به آن‌ها تلقی می‌شد.
- ❖ موازنه مثبت تسلیم شدن در برابر قدرت‌های بزرگ و اعطای امتیاز به آن‌ها را توصیه می‌کرد.

❖ علت امتیاز نفت شمال را به شوروی: ص ۱۱۸

❖ پس از پایان جنگ جهانی دوم، شوروی نمیخواست بدون گرفتن امتیاز، نیروهایش را از ایران خارج کند.

جلوگیری از تصویب قرارداد الحاقی

❖ قرارداد الحاقی: ص ۱۱۸

❖ پس از مذاکراتی که میان نماینده دولت ایران و نماینده شرکت نفت ایران و انگلیس با هدف بازنگری در قرارداد نفت جنوب و تأمین منافع ایران صورت گرفت، قرارداد الحاقی تدوین و امضا شد.

❖ علل مهم مخالفت نمایندگان مجلس با قرارداد الحاقی گس گلشائیان: ص ۱۱۸

❖ ۱- نادیده گرفتن حقوق مادی مردم ایران

❖ ۲- نقض حاکمیت ملی و استقلال کشور

❖ ۳- مشروعیت بخشیدن به تسلط بیگانگان بر منابع و صنعت نفت.

تصویب قانون ملی شدن صنعت نفت

❖ نتیجه اعدام انقلابی رزم‌آرا: ص ۱۲۰ - دیماه ۹۸

❖ پس از اعدام انقلابی رزم‌آرا به دست خلیل طهماسبی یکی از اعضای جمعیت فداییان اسلام (۱۶ اسفند) مهم‌ترین مانع بر سر راه ملی شدن صنعت نفت برداشته شد و بعد از آن مجلس سنا ملی شدن صنعت نفت را تصویب کردند.

❖ عوامل مؤثر بر خیزش مردم ایران در نهضت ملی شدن نفت: ص ۱۲۰ - خرداد ۹۹

❖ ۱- پیروزی جنبش‌های ضد استعماری مردم هندوستان علیه انگلستان به عنوان استعمار پیر ۲- موفقیت حرکت‌های استقلال‌طلبانه در برخی از کشورهای آسیایی و آفریقایی

نخستوزیری مصدق و اجرای قانون ملی شدن صنعت نفت

❖ نخست‌وزیری مصدق: ص ۱۲۱

❖ - در اردیبهشت ۱۳۳۰، دکتر مصدق با حمایت گسترده افکار عمومی، اتحاد و همکاری تنگاتنگ نیروهای ملی و مذهبی و پشتیبانی قاطع آیت الله کاشانی، نخست وزیر شد تا قانون ملی شدن صنعت نفت و خلع ید از شرکت نفت ایران و انگلیس را با قاطعیت به اجرا درآورد.

❖ دولت دکتر مصدق پس از روی کار آمدن، بی درنگ هیئتی را به ریاست مهندس مهدی بازرگان به خوزستان فرستاد تا مراکز و تأسیسات نفتی را از حوزه اختیار شرکت نفت ایران و انگلیس خارج کند.

اقدامات انگلستان برای ممانعت از ملی شدن نفت

❖ اقدامات سیاسی، اقتصادی و نظامی انگلستان برای ممانعت از ملی شدن نفت: ص ۱۲۱ - خرداد ۹۸ - شهریور ۹۸ - خرداد ۹۹ - دی ۹۹ - خرداد ۱۴۰۰

❖ ۱- تحریک کارگران صنعت نفت به اعتصاب گسترده از طریق منع شرکت نفت ایران و انگلیس از پرداخت فوق العاده دستمزد آنان؛ ۲- فرستادن کشتی‌های جنگی خود به خلیج فارس و بنادر ایران و تهدید نظامی؛ ۳- طرح شکایت از ایران در مجامع بین‌المللی؛ ۴- تهدید اقتصادی ایران با تعطیلی شعب بانک انگلیس، خارج کردن سرمایه‌های شرکت نفت و تحریم خرید نفت.

❖ عکس‌العمل دکتر مصدق برای مقابله با تهدیدات و تحریم‌های اقتصادی انگلیس: ص ۱۲۲ شهریور ۹۹

❖ اجرای برنامه اقتصاد بدون نفت

❖ دفاع مصدق در مجامع بین‌المللی از حقانیت ایران: ص ۱۲۲

❖ دکتر مصدق که خود حقوق‌دان بود، با حضور در مجامع بین‌المللی از حقانیت ملت ایران دفاع می‌کرد.

- ❖ نتیجه: دفاع منطقی و مستدل نخست وزیر و وکلای حقوقی ایران باعث شد که شورای امنیت سازمان ملل متحد و سپس دیوان بین‌المللی لاهه به سود کشور ما رأی صادر کنند.
- ❖ **علت قطع رابطه سیاسی دولت ایران پس از ملی شدن نفت با لندن: ص ۱۲۲**
- ❖ دولت ایران پس از پیروزی در دادگاه لاهه، از انگلستان خواست که بدهی های شرکت نفت و خسارت های ناشی از تأخیر و غیره را بپردازد و چون دولت انگلیس این تقاضا را نپذیرفت، اقدام به قطع رابطه سیاسی با لندن کرد.

قیام ۳۰ تیر

- ❖ **استعفای مصدق از نخست‌وزیری: ص ۱۲۱ دی ۹۸ - شهریور ۹۸ - خرداد ۹۹ - شهریور ۹۹ - دی ۹۹**
- ❖ در تیر ۱۳۳۱ دکتر مصدق برای کاستن از نفوذ و قدرت دربار و مقابله با کارشکنی های آن در اداره امور کشور، از محمدرضا شاه پهلوی خواست که اختیار وزارت جنگ و فرماندهی ارتش را به او بسپارد و چون شاه با این تقاضا مخالفت کرد، از مقام خود استعفا نمود. شاه نیز بی‌درنگ احمد قوام را مأمور تشکیل دولت کرد.
- ❖ **علت قیام ۳۰ تیر، رهبر قیام و نتیجه: ص ۱۲۱**
- ❖ پاسخ خلاصه: علت: استعفای مصدق از نخست‌وزیری - رهبر قیام: آیت‌الله کاشانی - نتیجه: کناره‌گیری قوام و دکتر مصدق دوباره نخست وزیر شد و وزارت جنگ و فرماندهی نیروهای مسلح را در اختیار گرفت. همچنین، شاه را از برقراری ارتباط مستقیم با سفرای خارجی منع کرد.

بروز اختلاف و تفرقه در نهضت

- ❖ **چگونگی شروع نهضت ملی شدن نفت: ص ۱۲۳ - شهریور ۱۴۰۰**
- ❖ نهضت ملی شدن صنعت نفت با اتحاد و یکپارچگی احزاب و گروه های سیاسی و مذهبی مختلف بر محور مبارزه استعمار انگلیس آغاز شد.
- ❖ **عوامل بروز اختلاف و تفرقه در نهضت ملی شدن نفت و نتیجه آن: ص ۱۲۳ - دیماه ۹۹**
- ❖ بر اثر غلبه روحیه لجاجت، خودمحموری، قدرت طلبی و منفعت جویی های فردی و گروهی به تفرقه و دشمنی تبدیل شد. - نتیجه اینکه اهداف نهضت ملی شدن نفت به فراموشی سپرده شد.

کودتای ۲۸ مرداد

- ❖ **دولت های مداخله‌گر در کودتا علیه مصدق: ص ۱۲۴**
- ❖ کودتای ۲۸ مرداد حاصل توافق آمریکا و انگلیس بود.
- ❖ **اقدامات جهت انجام کودتا علیه مصدق: ص ۱۲۴-۱۲۵**
- ❖ ۱- توافق دولت انگلیس و آمریکا برای سرنگونی دولت مصدق و انتصاب سرلشکر فضل الله زاهدی به نخست‌وزیری
- ❖ ۲- براساس طرح مشترک انگلیس و آمریکا، ایجاد آشوب های خیابانی در ایران و به راه انداختن جنگ روانی علیه مصدق در مطبوعات در دستور کار شبکه جاسوسی دو کشور قرار گرفت.
- ❖ ۳- علاوه بر آن، طراحان کودتا از طریق اشرف پهلوی و ژنرال نورمن شوارتسکف آمریکایی، محمدرضا پهلوی را که در ابتدا در پذیرش کودتا مردد بود، متقاعد کردند که با کودتا موافقت کند. ۴- با ورود مأمور ویژه سیا به ایران در اواسط تیر ۱۳۳۲ و ملاقات او با فضل الله زاهدی، مقدمات اجرای کودتا فراهم شد.
- ❖ **نتایج کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲: ص ۱۲۱ - خرداد ۹۹ - شهریور ۹۹**
- ❖ ۱- زاهدی نخست‌وزیر شد و اعلام حکومت نظامی کرد.
- ❖ ۲- دکتر مصدق و تعدادی از همکاران و یاران نزدیکش دستگیر و سپس محاکمه شدند.
- ❖ ۳- احزاب و گروه های سیاسی و روزنامه های مخالف، غیرقانونی اعلام شدند و منحل گردیدند.

❖ کنسرسیوم و نتیجه آن: ص ۱۲۶

❖ به موجب قراردادی، تولید و فروش نفت ایران را به کنسرسیومی از شرکت‌های نفتی انگلیسی، آمریکایی، هلندی و فرانسوی واگذار کرد. نتیجه: بر اساس این قرارداد مقرر شد که کنسرسیوم به مدت ۲۵ سال نفت ایران را استخراج کند و به فروش برساند و در مقابل، نیمی از سود خالص خود را به کشور ما بپردازد.

ادامه مبارزه پس از کودتا

❖ نهضت مقاومت ملی و مهم‌ترین اقدام آنان: ص ۱۲۶

❖ باوجود جوّ سرکوب و اختناق پس از کودتا، گروهی از شخصیت‌های ملی و مذهبی و ازجمله تعدادی از استادان دانشگاه تشکلی به نام نهضت مقاومت ملی را پایه‌گذاری کردند و با قرارداد جدید نفتی به مخالفت برخاستند که منجر به اخراج شماری از آنان از دانشگاه شد.

❖ روز دانشجو: ص ۱۲۶

❖ در ۱۶ آذر ۱۳۳۲ گروهی از دانشجویان دانشگاه تهران در اعتراض به برقراری روابط سیاسی مجدد با انگلستان و سفر معاون رئیس‌جمهور آمریکا (ریچارد نیکسون) به ایران تظاهرات کردند که در جریان آن سه تن از دانشجویان به شهادت رسیدند.

درس دهم: انقلاب اسلامی

زمینه‌های سلطه آمریکا بر ایران

- ❖ برنامه‌های آمریکا برای زمینه تسلط بر ایران و حفظ و تقویت حکومت پهلوی: ص ۱۲۷ - شهریور ۹۹
- ❖ ۱- پیوستن ایران به پیمان بغداد (سنتو)
- ❖ ۲- تأسیس سازمان اطلاعات و امنیت کشور (ساواک)
- ❖ ۳- اعطای کمک‌های نظامی و مالی به ایران
- ❖ ۴- اجرای بعضی اصلاحات در کشور ما.
- ❖ اهداف آمریکا از انجام برنامه‌های اصلاحی در ایران: ص ۱۲۷
- ❖ ۱- حفظ حکومت پهلوی و تداوم سلطه آمریکا
- ❖ ۲- هدف مقابله با نفوذ شوروی در ایران
- ❖ نخستین برنامه‌های اصلاحی در ایران: ص ۱۲۷
- ❖ نخستین مرحله برنامه‌های اصلاحی با عنوان اصلاحات ارضی در سال ۱۳۴۰، در زمان نخست وزیر علی امینی آغاز شد.

اصلاحات آمریکایی در ایران

- ❖ زمینه اجرای اصلاحات در سال ۱۳۴۰: ص ۱۲۸
- ❖ با رحلت آیت‌الله بروجردی در فروردین ۱۳۴۰، شاه فرصت را برای ادامه اصلاحات در ایران مناسب دید.
- ❖ تغییرات در قانون انتخابات انجمن‌های ایالتی و ولایتی: ص ۱۲۸ - خرداد ۹۹ - دی ۹۹
- ❖ الف) برداشتن دو قید مسلمان بودن و مرد بودن از شرایط انتخاب‌کنندگان و انتخاب شوندگان
- ❖ ب) حذف قید سوگند خوردن به قرآن مجید و تبدیل آن به سوگند خوردن به کتاب آسمانی.
- ❖ هدف امام از مخالفت با انجمن‌های ایالتی و ولایتی: ص ۱۲۸
- ❖ این تصویب‌نامه موجب تضعیف اسلام و افزایش حضور بهائیان در حکومت می‌شد.
- ❖ انقلاب سفید: - ص ۱۲۸ - خرداد ۹۸ - دی ۹۹
- ❖ در ادامه اجرای اصلاحات، شاه اصول شش‌گانه‌ای را با عنوان انقلاب سفید مطرح کرد و آن را به تصویب دولت رساند.
- ❖ این اصول با تبلیغات فراوان، در بهمن ۱۳۴۱ به همه پرسى گذاشته شد و مورد استقبال دولت‌های آمریکا، انگلستان و شوروی قرار گرفت.

آغاز مبارزه امام خمینی

- ❖ اولین مرحله فعالیت سیاسی و مبارزه امام خمینی: ص ۱۲۸
- ❖ با اعتراض به تصویب نامه انتخابات انجمن‌های ایالتی و ولایتی آغاز شد.
- ❖ هدف و نتیجه امام از مخالفت با تصویب نامه انتخابات انجمن‌های ایالتی و ولایتی: ص ۱۲۸
- ❖ این تصویب‌نامه موجب تضعیف اسلام و افزایش حضور بهائیان در حکومت می‌شد.
- ❖ عکس‌العمل امام و روحانیت در مقابل همه‌پرسی انقلاب سفید: ص ۱۲۸
- ❖ پس از مطرح شدن انقلاب سفید و همه‌پرسی آن، امام خمینی و تعدادی از علما، نخست از شاه در این باره توضیح خواستند اما با بی‌اعتنایی و توهین او مواجه شدند. پس با انتشار اعلامیه‌ای همه‌پرسی فرمایشی را غیرقانونی اعلام کردند. بیشتر مراجع دینی نیز به دعوت امام خمینی همه‌پرسی را تحریم کردند. در تهران و قم تظاهرات گسترده‌ای برپا شد و رژیم پهلوی با استفاده از

نیروی نظامی، قیام مردم تهران و قم را سرکوب کرد.

قیام پانزده خرداد

- ❖ نکات مهم امام به سخنرانان مذهبی در خرداد ۴۲ و عکس‌العمل رژیم: ص ۱۲۹ - خرداد ۹۸
- ❖ خطر اسرائیل را برای مردم توضیح دهند و آسیب‌های وارد شده بر جامعه اسلامی و مراکز دینی را بازگو کنند. در مقابل، حکومت هم سخنرانان مذهبی را ملزم کرد که علیه شاه و اسرائیل چیزی نگویند.
- ❖ علت قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲: ص ۱۳۰
- ❖ دستگیری امام خمینی
- ❖ عکس‌العمل مردم در مقابل دستگیری امام: ص ۱۳۰
- ❖ خبر دستگیری امام مردم و روحانیون و مراجع را به واکنش واداشت. اعتراضات زیادی در شهرهای مختلف ایران برپا شد؛ مردم در قم، تهران و ورامین به خاک و خون کشیده شدند و به دنبال آن عده‌ای از مبارزان، زندانی، اعدام و یا تبعید شدند.
- ❖ نتایج قیام پانزده خرداد: ص ۱۳۰ - دی ۹۷ - خرداد ۹۸ - شهریور ۹۸ - دی ۹۹
- ❖ ۱- هدف مبارزه تغییر کرد و سرنگونی رژیم پهلوی هدف نهایی مبارزان شد.
- ❖ ۲- حضور امام خمینی در صحنه مبارزه موجب شد بسیاری از روحانیون به مبارزات سیاسی روی بیاورند.
- ❖ ۳- علاوه بر روحانیون و دانشگاہیان، اقشار دیگری از جامعه نیز به جمع مبارزان پیوستند.
- ❖ ۴- رهبری امام خمینی به‌عنوان مرجع دینی برجسته‌تر شد و مبارزان به نقش و قدرت مذهب در این زمینه توجه بیشتری نشان دادند.

مخالفت با کاپیتولاسیون و تبعید امام خمینی

- ❖ کاپیتولاسیون: ص ۱۳۲
- ❖ دو مجلس سنا و شورای ملی قانون مصونیت قضایی و سیاسی اتباع آمریکایی مقیم ایران (کاپیتولاسیون) را تصویب کردند.
- ❖ با تصویب قانون کاپیتولاسیون، مستشاران نظامی آمریکا و خانواده‌های آنان نیز در ایران از مصونیت سیاسی و قضایی برخوردار شدند.
- ❖ توافق نامه وین: ص ۱۳۲
- ❖ بر اساس توافق نامه بین‌المللی وین، مأموران سیاسی یک کشور در کشور دیگر از مصونیت سیاسی و قضایی برخوردارند.
- ❖ پیامد سخنرانی امام در مقابل کاپیتولاسیون: ص ۱۳۲
- ❖ مخالفت صریح امام با قانون مذکور، حکومت پهلوی را چنان به وحشت انداخت که ایشان را در سحرگاه ۱۳ آبان ۱۳۴۳ در قم دستگیر و به کشور ترکیه تبعید کرد.
- ❖ محل تبعید امام یازده ماه بعد تغییر یافت و ایشان از ترکیه به عراق فرستاده شدند.

وضعیت رژیم پهلوی

- ❖ فعالیت‌های فرهنگی رژیم پهلوی بعد از تبعید امام: ص ۱۳۲ - خرداد ۹۸ - شهریور ۹۸ - دی ۹۹
- ❖ ۱- برگزاری جشن تاج‌گذاری و جشن‌های دوهزار و پانصد ساله شاهنشاهی
- ❖ ۲- منحل کردن احزاب موجود و ایجاد حزبی واحد به نام حزب رستاخیز
- ❖ ۳- در زمینه فرهنگی رژیم پهلوی کوشید میان فرهنگ ایرانی و اسلامی تقابل مصنوعی ایجاد کند.
- ❖ ۴- پیرو همین سیاست و به بهانه ناهمخوانی تاریخ هجری شمسی با فرهنگ ایرانی، تاریخ شاهنشاهی را جایگزین تقویم هجری شمسی کرد.

فعالیت سیاسی

- ❖ مهم‌ترین فعالیت‌های سیاسی علیه رژیم پهلوی: ص ۱۳۱

- ❖ ۱- فعالیت امام در دوران تبعید

- ❖ ۲- فعالیت شاگردان امام در مساجد و دانشگاه‌ها
- ❖ ۳- فعالیت جبهه‌ی ملی و نهضت آزادی

مبارزات فرهنگی علیه رژیم

- ❖ اساس مبارزه فرهنگی علیه رژیم: ص ۱۳۳
- ❖ ۱- آگاهی دادن به مردم ۲- تبلیغ و ترویج باورهای دینی ۳- روشنگری علیه اقدامات رژیم پهلوی
- ❖ مبارزان عرصه‌ی فرهنگی علیه رژیم پهلوی: ص ۱۳۳
- ❖ روحانیون، معلمان، استادان دانشگاه، دانشجویان و دانش‌آموزان
- ❖ معروف‌ترین چهره‌های مبارز فرهنگی علیه رژیم: ص ۱۳۳
- ❖ علامه طباطبایی، آیت‌الله طالقانی، آیت‌الله مطهری، آیت‌الله بهشتی، دکتر شریعتی، دکتر باهنر و دکتر مفتاح

مبارزات مسلحانه علیه رژیم

- ❖ گروه‌های مبارزه مسلحانه علیه رژیم: ص ۱۳۳ - دی ۹۹
- ❖ ۱- هیئت‌های مؤتلفه اسلامی ۲- حزب ملل اسلامی ۳- سازمان مجاهدین خلق ۴- سازمان چریک‌های فدایی خلق
- ❖ شباهت و تفاوت حزب ملل اسلامی و سازمان چریک‌های فدایی خلق در زمان پهلوی: ص ۱۳۳ خرداد ۱۴۰۰ - ش ۱۴۰۰
- ❖ هر دو گروه به قیام مسلحانه علیه رژیم پهلوی اعتقاد داشتند. با این تفاوت که حزب ملل اسلامی به دنبال آرمان برپا کردن حکومت اسلامی به مبارزه مسلحانه روی آورد، اما فداییان خلق با الهام از افکار مارکسیستی به مبارزه مسلحانه روی آوردند.
- ❖ هیئت‌های مؤتلفه اسلامی: ص ۱۳۳ - دیماه ۹۹
- ❖ این گروه پس از تبعید امام خمینی، مبارزه مسلحانه و ترور سران حکومت پهلوی را محور کار خود قرار داد و حسنعلی منصور، نخست‌وزیر وقت، توسط محمد بخارایی از اعضای این گروه صورت گرفت.
- ❖ سازمان مجاهدین خلق: ص ۱۳۴ - دیماه ۹۹
- ❖ گروهی از جوانان عضو نهضت آزادی بعد از قیام ۱۵ خرداد فعالیت سیاسی را کنار گذاشتند و به جنگ مسلحانه روی آوردند. آن‌ها در آغاز تفکر اسلامی داشتند ولی به‌مرور زمان دچار انحراف فکری شدند و به مارکسیسم تمایل پیدا کردند.
- ❖ سازمان چریک‌های فدایی خلق: ص ۴۱۳۳ - دیماه ۹۹
- ❖ این گروه از همان ابتدا با الهام از افکار مارکسیستی به مبارزه مسلحانه روی آوردند و تعدادی از آنها در درگیری با مأموران رژیم یا در زندان به قتل رسیدند.

وضعیت عمومی

- ❖ نتایج انقلاب سفید: ص ۱۳۴
- ❖ نابودی اقتصاد ایران و وابستگی به بیگانگان.

فضای بازسیاسی

- ❖ نتایج انقلاب سفید: ص ۱۳۶
- ❖ نابودی اقتصاد ایران و وابستگی به بیگانگان.
- ❖ شعار کارتر: ص ۱۳۶ - دی ۹۷
- ❖ جیمی کارتر، رئیس‌جمهور آمریکا، در سال ۱۳۵۵ برای کاهش تنفر عمومی از سیاست‌های آمریکا به شعار دفاع از حقوق بشر متوسل شد.
- ❖ درخواست کارت از شاه: ص ۱۳۶
- ❖ ۱- از شاه نیز خواست به تبعیت از سیاست فضای باز آمریکایی ۲- اوضاع عمومی زندانیان را بهبود بخشد ۳- شکنجه زندانیان را

کاهش دهد ۴- به مطبوعات اجازه دهد به طور ملایم و محدود از دولت انتقاد کنند.

انتشار مقاله توهین آمیز نسبت به امام خمینی

- ❖ **نتایج در گذشت سید مصطفی خمینی: ص ۱۳۷**
- ❖ درگذشت او، چنان تلاطم و موجی به وجود آورد و جان تازه‌ای به مبارزات بخشید که می‌توان فهمید چرا حضرت امام، رحلت او را «از الطاف خفیه الهی برای انقلاب اسلامی» خواند.
- ❖ **علت قیام مردم قم در ۱۹ دی ماه ۱۳۵۶: ص ۱۳۷ - شهریور ۱۴۰۰**
- ❖ اعتراض به انتشار مقاله توهین آمیز روزنامه اطلاعات علیه امام خمینی
- ❖ **برقراری حکومت نظامی: ص ۱۳۷**
- ❖ با گسترش قیام، جمشید آموزگار در مرداد ۱۳۵۷ در اصفهان حکومت نظامی برقرار کرد اما این تدبیر ثمری نداشت؛ در نتیجه، شاه مجبور شد آموزگار را برکنار کند و جعفر شریف امامی را با «شعار آشتی ملی» به نخست وزیری بگمارد.

علت هجرت امام به فرانسه

- ❖ **هجرت امام به فرانسه و نتایج آن: ص ۱۳۶ - خرداد ۹۸ - دی ۹۷ - دی ۹۹**
- ❖ پس از اوج گیری انقلاب اسلامی، امام خمینی تحت فشار سیاسی و امنیتی سازمان امنیت عراق و ساواک، قصد عزیمت به کویت داشتند اما دولت کویت حاضر به پذیرش ایشان نشد و امام به فرانسه رفتند.
- ❖ **نتایج: ۱-** ایشان با استفاده از امکانات تبلیغی، مصاحبه و سخنرانی جنایات حکومت پهلوی را افشا می‌کردند؛ ۲- امکان ملاقات مبارزان با رهبری انقلاب فراهم آمد و پیام‌های امام با شتاب بیشتری در ایران منتشر شد.

حماسه ماه محرم

- ❖ **نتایج تظاهرات محرم ۱۳۵۷: ص ۱۴۰ - خرداد ۹۹**
- ❖ ۱- این تظاهرات عظیم دولت آمریکا را به این نتیجه رساند که روی کار آوردن دولت نظامی از هاری نتیجه‌ای نداشته است؛
- ❖ ۲- به علاوه، مردم ایران متحد و در اطاعت از رهبر خود مصمم و جدی هستند
- ❖ ۳- بالاخره اینکه آمریکا برای حفظ منافع خود در ایران باید به فکر مهره دیگری غیر از محمدرضا شاه باشد.
- ❖ **اقدام شاه برای جلوگیری از پیروزی انقلاب: ص ۱۴۰**
- ❖ انتخاب شاپور بختیار (عضو سابق جبهه ملی) به نخست‌وزیری به دستور آمریکایی‌ها
- ❖ **تشکیل شورای انقلاب و وظایف آن: ص ۱۳۷**
- ❖ این شورا که از افراد شایسته، مسلمان، متعهد و مورد اعتماد ایشان تشکیل شده بود، وظیفه داشت زمینه انتقال قدرت را فراهم کند.

ورود امام خمینی به ایران، تشکیل دولت موقت و پیروزی انقلاب

- ❖ **معرفی دولت موقت: ص ۱۴۱ - خرداد ۹۹**
- ❖ در ۱۵ بهمن به پیشنهاد شورای انقلاب، مهندس مهدی بازرگان را به عنوان نخست‌وزیر دولت موقت انقلابی معرفی و از همه تقاضا کردند که از او حمایت کنند.

درس یازدهم: استقرار و تثبیت نظام جمهوری اسلامی

استقرار نظام جمهوری اسلامی

- ❖ اقدامات دولت موقت با همراهی شورای انقلاب برای استقرار نظام جمهوری اسلامی: ص ۱۴۲ - دی ۹۹ - خرداد ۱۴۰۰
- ❖ ۱- برگزاری همه‌پرسی تعیین نظام سیاسی جدید ۲- تدوین قانون اساسی ۳- شکل‌گیری هیئت دولت بر اساس قانون اساسی جدید ۴- تأسیس نهادهای انقلابی
- ❖ همه‌پرسی تعیین نظام سیاسی جدید: ص ۱۴۲ - دی ۹۷ - خرداد ۹۸ - شهریور ۹۸
- ❖ این همه‌پرسی روزهای ۱۰ و ۱۱ فروردین ۱۳۵۸ برگزار شد و بیش از ۹۸ درصد شرکت‌کنندگان به جمهوری اسلامی رأی مثبت داده‌اند. ۱۲ فروردین نتیجه اعلام و در تقویم به‌عنوان روز جمهوری اسلامی نام‌گذاری شده است.
- ❖ اشغال سفارت آمریکا (انقلاب دوم): ص ۱۴۲-۱۴۳ - خرداد ۹۸ - دی ۹۸ - خرداد ۹۹ - دی ۹۹
- ❖ علت این اقدام را تداوم دشمنی‌ها و توطئه‌های دولت آمریکا علیه انقلاب اسلامی و دخالت در امور داخلی ایران از جمله اجازه ورود به محمدرضا شاه پهلوی برای سفر به آن کشور اعلام کردند.
- ❖ امام خمینی این اقدام دانشجویان را تأیید کرد و آن را انقلاب دوم خواند.
- ❖ نخستین رئیس‌جمهور: ص ۱۴۳
- ❖ انتخابات ریاست جمهوری (بهمن ۱۳۵۸) انجام شد و ابوالحسن بنی‌صدر به‌عنوان نخستین رئیس‌جمهوری اسلامی ایران انتخاب گردید.
- ❖ استقرار کامل نظام جمهوری اسلامی: ص ۱۴۴
- ❖ با برگزاری انتخابات اولین دوره مجلس خبرگان رهبری (آذر ۱۳۶۱) و تشکیل مجلس خبرگان رهبری، تمامی ارکان سیاسی کشور مطابق قانون اساسی شکل گرفتند
- ❖ تأسیس نهادهای انقلابی و هدف از تأسیس آن: ص ۱۴۴ - دی ۹۹
- ❖ ۱- کمیته انقلاب اسلامی: هدف: حفظ نظم و امنیت و دستگیری سران جنایتکار رژیم پهلوی ۲- سپاه پاسداران انقلاب اسلامی: پاسداری از آرمان‌ها و دستاوردهای انقلاب ۳- جهاد سازندگی: هدف: عمران، آبادانی و رفع فقر و محرومیت از روستاها ۴- کمیته امداد امام خمینی (ره): هدف: حمایت از محرومان و مستضعفان ۵- نهضت سوادآموزی: هدف: ترویج فرهنگ سوادآموزی و کاهش و رفع بی‌سوادی ۶- بنیاد شهید، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی و بسیج مستضعفان ۷- دادگاه‌ها و دادسراهای انقلاب اسلامی: هدف: رسیدگی به پرونده‌های مقامات و مأموران رژیم سابق تشکیل شدند.
- ❖ اولین نماز جمعه پس از پیروزی انقلاب اسلامی: ص ۱۴۳ - شهریور ۱۴۰۰
- ❖ به امامت آیت‌الله طالقانی و در تهران اقامه شد.

توطئه‌ها و تلاش‌های دشمنان داخلی و خارجی

- ❖ عوامل خشم آمریکا و دشمنان انقلاب از انقلاب اسلامی: ص ۱۴۵
- ❖ ۱- پیروزی انقلاب اسلامی و پیشرفت موفقیت‌آمیز روند استقرار نظام جمهوری اسلامی ایران ۲- با تسخیر لانه جاسوسی و افشا شدن نقش آمریکا در توطئه علیه انقلاب اسلامی
- ❖ مهم‌ترین توطئه‌ها و تلاش‌هایی که دشمنان داخلی و خارجی علیه جمهوری اسلامی ایران: ص ۱۴۵ - خرداد ۱۴۰۱
- ❖ ۱- ایجاد آشوب و ناامنی ۲- ترور شخصیت‌ها و مردم انقلابی ۳- حمله نظامی آمریکا به طبرستان ۴- طراحی کودتا
- ❖ ایجاد آشوب و ناامنی: ص ۱۴۵

- ❖ گروهک‌های ضد انقلاب با حمایت دشمنان خارجی انقلاب اسلامی در مناطق مختلف کشور به ویژه کردستان، خوزستان، سیستان و ترکمن صحرا (در استان گلستان کنونی) درصدد برآمدند که یکپارچگی و زندگی مسالمت آمیز اقوام ایرانی را به اختلاف و تفرقه تبدیل کنند
- ❖ **شهیدان ترور توسط گروهک تروریستی فرقان: ص ۱۴۵**
- ❖ سپهبد ولی الله قرنی، رئیس ستاد مشترک ارتش، آیت الله استاد مطهری عضو سرشناس شورای انقلاب و از یاران نزدیک امام خمینی، دکتر مفتاح، حاج مهدی عراقی و آیت الله قاضی طباطبائی
- ❖ **علت و هدف حمله نظامی آمریکا به طیس: ص ۱۴۷ - شهریور ۹۸ - دی ۹۸ - خرداد ۹۸ - شهریور ۹۹ - دی ۹۹**
- ❖ پس از اینکه دانشجویان پیرو خط امام سفارت آمریکا در تهران را تسخیر و اعضای سفارت را دستگیر و بازداشت کردند.
- ❖ ماموریت این گروه زبده نظامی، تسخیر چند مرکز در تهران و خارج کردن آمریکاییان بازداشتی بود
- ❖ **سازمان نقاب و اقدامات آن: ص ۱۴۸ - دی ۹۸**
- ❖ در تیر ۱۳۵۹ تعدادی از افسران وابسته به رژیم پهلوی و هوادار شاپور بختیار، موسوم به «سازمان نقاب» با پشتیبانی سازمان جاسوسی آمریکا (سیا) و حکومت بعثی عراق کودتایی را طراحی کردند. کودتا چنان قصد داشتند با استفاده از امکانات نظامی پایگاه هوایی شهید نوژه همدان، محل سکونت حضرت امام و برخی از مراکز مهم در پایتخت را بمباران و نظام جمهوری اسلامی ایران را ساقط کنند.
- ❖ **افراد هدف در حمله جنگ نرم (نفوذ): ص ۱۴۵ - دیماه ۱۴۰۰**
- ❖ در این نوع نفوذ دشمن، سیستم فکری و محاسباتی یک گروه از افراد انسانی و حتی در مواردی، نظام فکری یک جامعه، مورد هدف قرار می‌گیرد.
- ❖ **نفوذ: ص ۱۴۸ - دی‌ماه ۱۴۰۰**
- ❖ نفوذ یکی از روش‌های ورود به جبهه مقابل در جنگ نرم است. روشی خاموش و تدریجی و در بسیاری از موارد هدف مورد نفوذ، بدون آنکه خود بفهمد طعمه دشمنان قرار می‌گیرد. هزینه نظامی در این روش، به شدت کاهش پیدا کرده و مهم‌تر از همه، دشمن هیچگاه به شکل واضح و روشن آشکار نمی‌شود و به همین دلیل شناسایی و طرد نمی‌شود.

تثبیت نظام جمهوری اسلامی ایران

- ❖ **اولین رئیس جمهور جمهوری اسلامی: ص ۱۴۶**
- ❖ ابوالحسن بنی‌صدر
- ❖ **دلیل برکناری ابوالحسن بنی‌صدر از مقام فرماندهی کل قوا توسط امام خمینی: ص ۱۴۶ - شهریور ۱۴۰۰ - خرداد ۱۴۰۳**
- ❖ بنی‌صدر با اختلاف افکنی میان مسئولان و نهادهای نظام روز به روز از خط امام فاصله گرفت و به گروه‌های منحرف مانند منافقین نزدیک شد. هم‌چنین با شروع جنگ تحمیلی نیروهای سپاه پاسداران را در تنگنای مالی و تسلیحاتی قرار داد و زمینه سقوط خرمشهر را فراهم آورد.
- ❖ **کلید واژه: اختلاف‌های سیاسی (فاصله گرفتن از خط امام یا نزدیکی به منافقین)، اختلاف با سپاه پاسداران و سقوط خرمشهر**
- ❖ **علت به وجود آمدن مجمع تشخیص مصلحت نظام: ص ۱۴۶ - دی ۹۷ - شهریور ۹۸ - شهریور ۹۹**
- ❖ با بروز پاره‌ای از اختلاف‌ها میان مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان مشکلاتی در اداره کشور به وجود آمد تا به اختلافات میان مجلس و شورای نگهبان رسیدگی کند.
- ❖ **علل انتخاب آیت‌الله خامنه‌ای به رهبری: ص ۱۴۸**
- ❖ شاگرد امام و نقش فعال در مبارزه علیه رژیم - داشتن مسئولیت‌های خطیر پس از پیروزی انقلاب - مورد حمله تروریستی قرار گرفتند.

درس دوازدهم: جنگ تحمیلی و دفاع مقدس

شروع جنگ تحمیلی

❖ تاریخچه روابط ایران و عراق: ص ۱۵۳ - دی ۹۹

❖ کشور کنونی عراق پس از جنگ جهانی اول و تجزیه امپراتوری عثمانی، تحت قیمومیت انگلستان شکل گرفت. با تأسیس این کشور، اختلافات مرزی با ایران، که از دوران عثمانی به وجود آمده بود، ادامه یافت و منجر به امضای قرارداد ۱۹۷۵ الجزایر شد.

❖ مهم‌ترین علت امضای قرارداد الجزایر بین ایران و عراق در سال ۱۳۵۴ش (۱۹۷۵ م: ص ۱۵۴ - خرداد ۱۴۰۰ - شهریور ۱۴۰۰ - دی‌ماه ۱۴۰۱)

❖ برای پایان دادن به اختلافات مرزی و رفع مناقشه بر سر اروندرود

❖ علت تشویق صدام از حمله به ایران: ص ۱۵۴

❖ پس از پیروزی انقلاب اسلامی، دشمنان خارجی و در رأس آن‌ها آمریکا که نتوانسته بودند مانع استقرار و استحکام نظام جمهوری اسلامی شوند، صدام را به مقابله نظامی با ایران تشویق کردند.

❖ جنگ تحمیلی: ص ۱۵۴ - خرداد ۹۸

❖ هجوم ارتش بعثی عراق به ایران یا جنگ هشت ساله ایران و عراق را جنگ تحمیلی گویند.

❖ انگیزه و اهداف صدام از تحمیل جنگ بر ایران: ص ۱۵۴ - دی ۹۸ - دی‌ماه ۹۹ - خرداد ۱۴۰۱

❖ ۱- حاکمیت بر آبراه مهم اروندرود، دسترسی و تسلط بر خلیج فارس و جدایی جزایر سه گانه ابوموسی، تنب کوچک و بزرگ و استان خوزستان از ایران؛ ۲- تضعیف و نابودی انقلاب اسلامی و جلوگیری از انتشار افکار انقلابی در میان مردم عراق و مسلمانان سایر کشورها؛ ۳- رسیدن به رهبری جهان عرب و ایفای نقش ژاندارمی در منطقه.

❖ وضعیت نیروهای نظامی ایران در ابتدای جنگ تحمیلی: ص ۱۵۴ - خرداد ۹۸ - دی ۹۸

❖ ارتش و ژاندارمری به دلیل تصفیه یا فرار فرماندهان و بسیاری از افسران آمادگی کامل برای رویا روی با جنگی بزرگ را نداشتند. نیروی جوان و تازه تاسیس سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با وجود محدودیت‌های تشکیلاتی، تجهیزاتی و تدارکاتی سخت‌درگیر مقابله با آشوب‌های ضد انقلاب بود و نیروی مردمی بسیج نیز در حال شکل‌گیری بود

❖ تصور صدام از حمله به ایران: ص ۱۵۴

❖ صدام با این توهم که نیروهای مسلح ایران آمادگی و توان مقابله با ارتش او را ندارند، با پشت گرمی به حمایت سیاسی، نظامی، اقتصادی و اطلاعاتی سایر کشورها، به‌ویژه آمریکا و شوروی سابق، تصور می‌کرد که در مدت کوتاهی به هدف‌های خود می‌رسد.

مجامع بین‌المللی و جنگ تحمیلی

❖ مقایسه: واکنش شورای امنیت سازمان ملل در شروع و پایان جنگ ایران و عراق: ص ۱۵۵ و ۱۶۲

❖ شورای امنیت پس از شروع جنگ تحمیلی با صدور قطعنامه‌ای بدون آنکه تجاوز عراق به خاک ایران را محکوم کند و از دولت متجاوز بخواهد که از مناطق اشغالی عقب‌نشینی نماید، تنها دو کشور را به خودداری از ادامه جنگ و تلاش برای حل مسالمت‌آمیز اختلافات فراخواند. (اشاره به مفهوم راهنمای تصحیح «یا» سیاست منفعلانه شورای امنیت سازمان ملل نمره کامل داده شود) ص ۱۵۵ اما در پایان جنگ سازمان ملل متحد رسماً رژیم بعثی عراق را به عنوان متجاوز و آغازکننده جنگ معرفی کرد. ص ۱۶۲

❖ حامیان صدام در جنگ تحمیلی: ص ۱۵۵

❖ ۱- قدرت‌های بزرگ مانند آمریکا، شوروی، فرانسه، آلمان و انگلستان، علاوه بر دادن انواع سلاح‌های پیشرفته و حتی تسلیحات شیمیایی به حکومت بعثی عراق، از نظر سیاسی نیز آشکار و پنهان از این رژیم جانب‌داری کردند.

❖ ۲- برخی از کشورهای منطقه خلیج فارس

❖ ۳- بعضی از کشورها هم به‌ظاهر سیاست بی‌طرفی در پیش گرفتند ولی در موارد متعدد از سیاست‌های تجاوزکارانه صدام حمایت می‌کردند.

دفاع مقدس ملت ایران

❖ اقدام امام برای خنثی کردن جنگ روانی: ص ۱۵۶

❖ حضرت امام برای خنثی کردن جنگ روانی ناشی از حملات نظامی ارتش بعثی، صدام را دزدی خواندند که آمده و چند سنگ انداخته است، و مردم را به آرامش و آمادگی برای دفاع فراخواندند.

❖ فرمانده نیروهای ستاد جنگ‌های نامنظم در جنگ تحمیلی: ص ۱۵۶ - دی‌ماه - ۹۹ - خرداد ۱۴۰۳

❖ شهید مصطفی چمران

❖ عملیات مرواید: ص ۱۵۶ - دیماه ۹۹ - خرداد ۱۴۰۰ - خرداد ۱۴۰۳

❖ دربادلان نیروی دریایی ارتش نیز در نخستین ماه‌های جنگ، با پشتیبانی نیروی هوایی در عملیاتی موسوم به «مروارید» با رشادت تمام، اسکله‌های عراق را منهدم و نیروی دریایی صدام را نابود کردند.

آزادسازی مناطق اشغالی

❖ آزادسازی مناطق اشغال شده: ص ۱۵۷

❖ ابتدا به فرمان امام محاصره آبادان شکسته شد سپس در دو عملیات فتح‌المبین و بیت‌المقدس بودند، صدها کیلومترمربع از خاک ایران را از اشغال ارتش بعثی آزاد کردند.

❖ آزادسازی خرمشهر: ص ۱۵۷ - دی ۹۹

❖ اوج حماسه دفاع مقدس ملت ایران در جنگ در عملیات بیت‌المقدس (سوم خرداد ۱۳۶۱) و با آزادی خونین شهر (خرمشهر) از اسارت دشمن بعثی رقم خورد.

❖ فتح خرمشهر توسط رزمندگان اسلام جنگ تحمیلی را وارد مرحله تازه‌ای کرد: ص ۱۵۷ - دیماه ۱۴۰۰

❖ از یک سوموفقیت‌های نظامی رزمندگان ایرانی ادامه یافت و از سوی دیگر، حامیان خارجی صدام برای جلوگیری از سقوط او، انواع تجهیزات نظامی پیشرفته و سلاح‌های میکروبی و شیمیایی را در اختیار وی گذاشتند.

❖ کلیدواژه: موفقیت رزمندگان - حمایت از صدام - کمک‌های تسلیحاتی - تجهیزات نظامی و سلاح شیمیایی

❖ حامیان خارجی صدام برای جلوگیری از سقوط ایشان تجهیزات نظامی را در اختیارش گذاشتند: ص ۱۵۸ دیماه ۱۴۰۲

❖ هواپیماهای جنگی، موشک‌های دوربرد و سلاح‌های میکروبی و شیمیایی

❖ اقدام صدام پس از مطرح کردن شروط ایران برای پایان جنگ: ص ۱۵۸

❖ بمباران و موشک‌باران شهرها و استفاده از بمب‌های شیمیایی

❖ شهرها و روستاهایی که در طول جنگ تحمیلی مورد حملات شیمیایی رژیم بعثی عراق قرار گرفتند: ص ۱۵۸ - خرداد ۱۴۰۲

❖ شهر سردشت در استان آذربایجان غربی، روستای زرده از توابع شهرستان دالاهو در استان کرمانشاه و شهر حلبچه در کردستان عراق.

رهبری امام خمینی در دفاع مقدس

❖ اقدامات و رهبری‌های امام در دوران جنگ: ص ۱۵۹

❖ ۱- امام اعلام کرد که ما هدف تعدی به کشورهای دیگر را نداریم اما اگر کشوری تعدی کرد توی دهنش می‌زنیم.

❖ ۲- فراخواندن همه قشرها به دفاع از خاک کشور و شتافتن به‌سوی جبهه‌های جنگ

❖ ۳- توصیه به مسئولان برای پیشبرد امور جنگ و در اولویت قرار دادن مسئله جنگ

❖ ۴- اهتمام ایشان بر تقویت بنیه دفاعی و حمایت‌های ایشان برای بالا بردن کیفیت و کمیت امکانات و تجهیزات نظامی و تأمین

بودجه‌های جنگ

- ❖ ۵- ایجاد تحول در روح و روان جوانان ایرانی با تمسک به مفاهیم جهاد و شهادت و یادآوری حماسه عاشورا
- ❖ آثار و رهبری امام خمینی در دفاع مقدس: ص ۱۵۷ - شهریور ۹۸ - خرداد ۹۹
- ❖ - نمایش ایثار و فداکاری در راه دین و میهن ۲- تقویت انگیزه جهاد و روحیه شهادت طلبی در میان جوانان ایرانی ۳- تبدیل شدن برخی از فرماندهان جوان دوران دفاع مقدس، به نماد رشادت و مقاومت مردم سوریه و عراق علیه گروه‌های تکفیری و داعشی

نقش مردم در دفاع مقدس

- ❖ نقش مردم قهرمان ایران در طول هشت سال دفاع مقدس: ص ۱۵۹ - دی ۹۷ - خرداد ۹۸ - دی ۹۹ - شهریور ۹۹ - خرداد ۱۴۰۰ - شهریور ۱۴۰۱ - دی‌ماه ۱۴۰۱
- ❖ ۱ - حضور مستقیم در خط مقدم جبهه و نبرد با دشمن متجاوز؛ ۲- مشارکت در تأمین بخشی از هزینه های مادی جنگ از طریق کمک‌های داوطلبانه، به‌ویژه تهیه و تدارک پوشاک و خوراک برای رزمندگان.
- ❖ مشارکت تمام اقوام، قشرها و گروه‌ها در سراسر ایران در دفاع مقدس: ص ۱۵۹ خرداد ۹۸
- ❖ عشق به میهن، پیروی از رهبر و ولی فقیه، وحدت و یکپارچگی سرزمین
- ❖ سنگر سازان بی سنگر : ص ۱۵۹ - دی‌ماه ۱۴۰۰ -
- ❖ به جهادگران جهادسازندگی گفته می شد. آنان مسئولیت مهم « مهندسی رزمی » در دفاع مقدس را برعهده داشتند و به ایجاد خاکریز، پل ها و جاده ها و ساختن سنگر برای رزمندگان می پرداختند.
- ❖ کلید واژه: جهادگر - مهندسی رزمی - ایجاد خاکریز - ساختن پل - (احداث جاده - ساختن سنگر)
- ❖ بیشترین قالب حضور مردمی در هشت سال دفاع مقدس: ص ۱۶۱ - دی ۹۸ - خرداد ۹۸ سیل‌زدگان - دی‌ماه ۹۹
- ❖ در قالب نیروهای بسیجی و جهاد سازندگی
- ❖ مهمترین خدمات زنان ایران در طول هشت سال دفاع مقدس: ص ۱۶۱ - شهریور ۹۹ - خرداد ۱۴۰۰ - شهریور ۱۴۰۱ - دی‌ماه ۱۴۰۱
- ❖ ۱- حضور در خط مقدم جبهه در سال‌های اول جنگ؛
- ❖ ۲- تشویق برادران، همسران و فرزندان خویش برای حضور در جبهه ؛
- ❖ ۳- تهیه و آماده‌سازی خوراک و پوشاک رزمندگان؛
- ❖ ۴- پرستاری از رزمندگان مجروح در بیمارستان‌ها؛
- ❖ ۵- پاسداری از حریم خانواده در غیاب همسران رزمنده.
- ❖ نقش معلمان و دانش‌آموزان در دفاع مقدس: ص ۱۶۱ - خرداد ۱۴۰۲
- ❖ معلمان و دانش‌آموزان نقش چشمگیر و تأثیر گذاری در هشت سال دفاع مقدس داشتند. در آن سال ها جبهه های جنگ شاهد حضور صدها هزار دانش آموز و معلم ایرانی بود که برای دفاع از کیان نظام اسلامی و سرزمین مادری به جبهه رفتند و در سنگرها نیز از درس و مشق غافل نماندند. در طول دفاع مقدس حدود ۲۵۰۰ معلم و نزدیک به ۳۶۰۰۰ دانش آموز به شهادت رسیدند و هزاران نفر هم جانباز، اسیر و جاویدالاثرا شدند.

پایان جنگ تحمیلی

- ❖ اقدامات دشمنان پس از پذیرش قطعنامه توسط ایران: ص ۱۶۲
- ❖ ۱- صدام به نیروهای ارتش خود دستور داد به مناطقی از ایران در خوزستان و سایر نواحی مرزی حمله کنند.
- ❖ ۲- گروهک تروریستی سازمان مجاهدین خلق (منافقین) را برای لشکرکشی به داخل خاک ایران تجهیز، تشویق و پشتیبانی کرد.
- ❖ مذاکرات صلح ایران و عراق: ص ۱۶۲
- ❖ پس از برقراری آتش بس و دو سال مذاکره میان وزرای خارجه ایران و عراق، صدام در نامه ای به حجت الاسلام والمسلمین اکبر

هاشمی رفسنجانی، رئیس جمهوری وقت ایران، قرارداد الجزایر را بار دیگر به رسمیت شناخت و اظهار داشت که شما به هر آنچه که می‌خواستید، رسیدید.

❖ واکنش شورای امنیت سازمان ملل در پایان جنگ: ص ۱۶۲

❖ در سال ۱۳۷۰ نیز سازمان ملل متحد رسماً رژیم بعثی عراق را به‌عنوان متجاوز و آغازکننده جنگ معرفی کرد.

مجاهدین خلق (منافقین) و جنگ تحمیلی

❖ مهم‌ترین اقدامات مجاهدین خلق در دوران دفاع مقدس: ص ۱۶۳ - دی ۹۹ - شهریور ۱۴۰۰

❖ ۱- ایجاد آشوب در داخل کشور و ترور بسیاری از مسئولان و مردم عادی؛ ۲- دادن اطلاعات سری و نظامی کشور به رژیم صدام و دیگر دشمنان خارجی؛ ۳- همکاری نظامی با ارتش بعثی عراق در جنگ با ایران؛ ۴- همکاری با ارتش بعثی در سرکوب و کشتار مخالفان صدام از جمله مبارزان کرد؛ ۵- تهاجم به داخل خاک ایران پس از پذیرش قطعنامه ۵۹۸

دستاوردهای دفاع مقدس

❖ دستاوردهای نظامی دفاع مقدس: ص ۱۶۳

❖ ۱- تحول در حوزه صنایع دفاعی (ساخت انواع موشک‌ها، پیشرفت در حوزه هوافضا، افزایش توان پدافند هوایی)

❖ ۲- خودکفایی در تولید و ساخت نیازهای مختلف نظامی؛

❖ ۳- برخورداری از تجربیات تازه در زمینه سازماندهی و آموزش نیروی انسانی داوطلب؛

❖ ۴- تقویت و تحکیم سازمان رزم نیروهای مسلح (ارتش، سپاه و نیروی انتظامی)؛

❖ ۵- شکوفایی استعدادهای بالقوه در فرماندهی جنگ و ظهور فرماندهان بااستعداد.

❖ دستاوردهای فرهنگی و معنوی دفاع مقدس: ص ۱۶۳ - خرداد ۱۴۰۱

❖ ۱- تقویت اعتمادبه‌نفس و احساس خودباوری و بروز خلاقیت در میان جوانان ایرانی

❖ ۲- تثبیت اقتدار نظام جمهوری اسلامی در دفاع از تمامیت ارضی کشور